

Om arabiska

Om arabiska

En kort språkvetenskaplig introduktion

Andreas Hallberg

© Andreas Hallberg 2023

ISBN 978-91-7963-123-9 (tryckt)

ISBN 978-91-7963-124-6 (pdf)

ISSN 1404-3556

Redaktörer: Pernilla Myrne och Fredrik Fällman

Sättning och layout: Andreas Hallberg

Publikationen finns även i fulltext på:

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/76851>

Tryckt med stöd från Stiftelsen Längmanska kulturfonden och Helge Ax:son Johnsons stiftelse.

Bilder på sida 27 och 30 är återgivna med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.

Prenumeration på serien *Orientalia et Africana Gothoburgensis* eller beställningar av enskilda exemplar skickas till: Acta Universitatis Gothoburgensis, Box 222, 405 30 Göteborg eller till acta@ub.gu.se

Tryck: Stema Specialtyck AB, Borås, 2023

Innehåll

Tabeller	5
Figurer	6
Terminologirutor	7
Förkortningar	8
1 Inledning	
Vidare läsning	11
2 Uttal	
Konsonanter	13
Vokaler	19
Stavelsestruktur	20
Språkljuden i dialekterna	21
Vidare läsning	22
3 Skriften	
Utbredning	23
Skrivriktning	25
Vokallöshet	25
Vokaltecken	28
Bokstavsbindning	32
Siffror	37
Interpunktions	39
Att skriva arabiska på dator	40
Vidare läsning	41
4 Arabiska med latinska bokstäver	
Vardaglig transkription	43
Vetenskaplig transkription	46
Vidare läsning	50

5	Dialekterna	
	Kommunikation över dialektgränserna	52
	Klassificering av dialekter	54
	Exempel på dialekter	57
	Vidare läsning	62
6	Standardarabiska och arabisk diglossi	
	Skillnader mellan standardarabiska och dialekterna	64
	Standard- och icke-standardvarieteter	67
	Diglossi och varieteternas funktioner	69
	Konsekvenser för språkinlärare	73
	Vidare läsning	76
7	Grammatisk översikt	
	Morfologi	80
	Syntax	86
	Dialekternas grammatik	90
	Vidare läsning	92
	Litteratur	

Tabeller

1	Arabiska och svenska konsonanter	15
2	Bokstavsformer	35
3	Transkriptionssystem	49
4	Skillnader i ordförrådet i fem dialekter	58
5	Frågeord i damaskus- och standardarabiska	64
6	Verb i damaskus- och standardarabiska	65
7	Personböjning i damaskus- och standardarabiska	66
8	Funktionell uppdelning mellan standardarabiska och dialekt .	70
9	Rot- och mönstersystemet	81

Figurer

1	Språkets och skriftens utbredning	24
2	Skrivriktning och instruktionsbilder	27
3	Nyhetstxt.	30
4	Koranen, sura 95 och 96	31
5	Vokaliserad och ovokaliserad text	34
6	Sida ur en bok med korankommentarer	38
7	Arabisk tangentbordsuppsättning	41
8	Spellista med arabisk popmusik	45
9	De dominerande dialekttyperna i arabisktalande länder	56

Terminologirutor

1	Fonem, fonologi och fonetik	18
2	Vokaler och diakritiska tecken	29
3	Skriftsystemet <i>abjad</i>	36
4	Språk och dialekt	53
5	Klassisk arabiska och modern standardarabiska	68
6	Formell talad arabiska	72
7	Modersmål, förstaspråk och arvspråk	74
8	Morfologi, syntax och grammatikens nivåer	80

Förkortningar

ACK.	ackusativ
BES.	bestämd form/bestämd artikel
EMF.	emfatisk
GEN.	genitiv
IND.	indikativ
NOM.	nominativ
F.	feminin
M.	maskulin
PART.	partikel
S.	singular
PL.	plural

KAPITEL 1

Inledning

Arabiska är i dag det näst största språket i Sverige sett till antalet modersmålstalare och det är en viktig del av det svenska utbildningsväsendet och kulturlivet och av många människors vardag. Trots detta är det fortfarande svårt att hitta bra, överskådlig och vetenskapligt grundad information om det arabiska språket på svenska. Syftet med den här boken är att fylla denna lucka genom att på ett lättillgängligt sätt diskutera och beskriva arabiska ur olika språkvetenskapliga perspektiv.

Om arabiska riktar sig till personer utan språkvetenskaplig bakgrund som av olika anledningar är intresserade av det arabiska språket. Detta inbegriper till exempel personer som studerar arabiska på nybörjarnivå, lärare och andra yrkesgrupper som kommer i kontakt med arabiska inom sitt arbete, arabisktalande personer som är nyfikna på språkvetenskapliga perspektiv på sitt modersmål och andra allmänt intresserade.

Med detta sagt är det här inte en lärobok i arabiska. Du kommer inte lära dig någon arabiska, eller i alla fall mycket lite arabiska, genom att läsa den här boken. Däremot kommer du, som bokens titel antyder, lära dig mycket *om* arabiska, till exempel hur de olika dialekterna skiljer sig åt, vad som karakteriserar de arabiska språkljuden och hur den arabiska skriften fungerar. Ingen del av boken kräver tidigare kunskaper i arabiska. Alla exempelord och språkliga fenomen förklaras allteftersom de tas upp.

Jag undviker i möjligaste mån teknisk terminologi och använder i stället vardagsspråkliga alternativ. Diskussioner om terminologi kan dock ofta vara upplysande eftersom de förtydligar eller avslöjar hur

man tänker om ett visst fenomen. Sådana diskussioner har här skiljts från den övriga texten och presenteras i separata terminologirutor. En förteckning över dessa finns på s. 7. Jag använder inga referenser i den löpande texten annat än för att ange källor för exempel och illustrationer. I stället avslutar jag varje kapitel med en kommenterad och tematiskt ordnad samling referenser till rekommenderad vidare läsning.

Arabiska ord och exempel skrivs med latinska bokstäver enligt det transkriptionssystem som rekommenderas av Språkrådet (se tabell 3 på s. 49). För enstaka arabiska ord i löpande text ges ordet också med هكذا arabisk skrift i marginalen. Exempel från standardarabiska är angivna utan kasus- och modusändelser (*i'rāb*). Dessa ändelser framgår inte i skriften och uttalas bara i mycket formella sammanhang (se s. 85 för vidare diskussion).

En svårighet i att skriva en bok om arabiska är att det finns många olika former av arabiska: dels skriftspråklig och formell standardarabiska, dels ett stort antal talade dialekter (ett dussintal eller hundratal beroende på hur man räknar). De språkliga skillnaderna mellan de olika formerna av arabiska är mycket stora, och det är därför ofta svårt att göra generella påståenden om "arabiska" som utan undantag gäller för alla former av språket. Det som brukar kallas arabiska kan därför bättre betraktas som en språkgrupp, eller att *makrospråk*, det vill säga ett språk som innehåller flera underordnade varianter. I den här boken försöker jag vara så tydlig som möjligt med vilken form av arabiska en viss beskrivning gäller. För att inte göra detta allt för omständligt gör jag dock ofta generella påståenden om "arabiska". Sådana generella påståenden ska tolkas som att de gäller standardarabiska och den stora majoriteten av talade dialekter.

Boken är uppdelad i sju kapitel som vart och ett behandlar en viss aspekt av det arabiska språket. Varje kapitel kan läsas fristående. Kapitel 2 beskriver de arabiska språkljuden och olika aspekter av uttalet. Kapitel 3 beskriver den arabiska skriften; var den används och hur den representerar ljud. I kapitel 4 diskuteras hur arabiska i olika sammanhang skrivs med latinska bokstäver. Kapitel 5 och 6 handlar om olika former av språklig variation; kapitel 5 om de olika talade dialekterna och kapitel 6 om standardarabiska och dess relation till dialekterna. Kapitel 7

ger slutligen en skiss av arabisk grammatik med fokus på de delar som mest skiljer sig från svenska.

Till sist, stort tack till mina kollegor Tetz Rooke, Jan Retsö och Pernilla Myrne för deras värdefulla kommenterar om manuset till den här boken, och till Birgitta Melén för hennes gedigna språkgranskning.

Vidare läsning

Arabiska i Sverige: För antalet arabisktalare i Sverige, se Parkvall (2009) samt uppdateringen om arabiska i Parkvall (2018).

Definitionen av arabiska: Se Retsö (2013) för en detaljerad kritisk diskussion av olika språkvetenskapliga sätt att definiera ”arabiska” och om vilka språk som ingår i begreppet.

Översiktsverk: För mer djupgående och avancerade översikter över det arabiska språket, se Versteegh (2014) och Holes (2004). Versteegh har större fokus på språkhistoria och Holes på samtida arabiska. *Oxford handbook of Arabic linguistics* (Owens, 2013) är en antologi med översikter över olika underdiscipliner. *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (Versteegh, 2006–2009) är en ovärderlig resurs för allt som har att göra med arabisk språkvetenskap.

KAPITEL 2

Uttal

En tydlig skillnad mellan arabiska och de europeiska språken är den uppsättning av ljud som används för att bilda ord. Flera arabiska språkljud bildas i bakre delen av munhålan eller med skillnader i uttal som kan vara svåra för icke arabisktalande personer att uppfatta. Detta kapitel beskriver alla dessa språkljud, först konsonanterna och sedan vokalerna. Konsonanter är de ljud som formas genom att luftströmmen på något sätt hindras eller blockeras i munhålan. Vokaler är de ljud som formas av att stämbanden vibrerar för att ge en ton medan luftströmmen obehindrat leds genom munhålan.¹ Arabiska har ett mycket enkelt vokalsystem, varför denna del är ganska kort. Därefter beskrivs arabiskans stavelsestruktur, det vill säga reglerna för hur olika språkljud kan eller inte kan kombineras. Slutligen beskrivs några typiska drag i dialekternas språkljud.

Konsonanter

Arabiska har ett stort antal konsonanter, 28 stycken, att jämföras med svenskans 17. Detta stora antal konsonanter i arabiska uppnås dels genom att talarna använder en större del av munhålan för att skapa ljud, dels genom att de utnyttjar fler och finare skillnader. Nedan beskrivs

¹Det kan vara värt att förtydliga att orden "konsonant" och "vokal" här används för att benämna ljud, inte bokstäver. Svenska har till exempel 17 konsonanter som representeras av bokstäver på olika sätt. Bokstavskombinationerna *ng* eller *tj* representerar på svenska båda en enda konsonant, medan bokstäverna *c*, *s* och *z* alla representerar en och samma konsonant.

detta först utifrån hela systemet och sedan utifrån de enskilda ljuden. Därefter beskrivs hur konsonanter på arabiska kan få långt uttal.

Konsonantsystemet

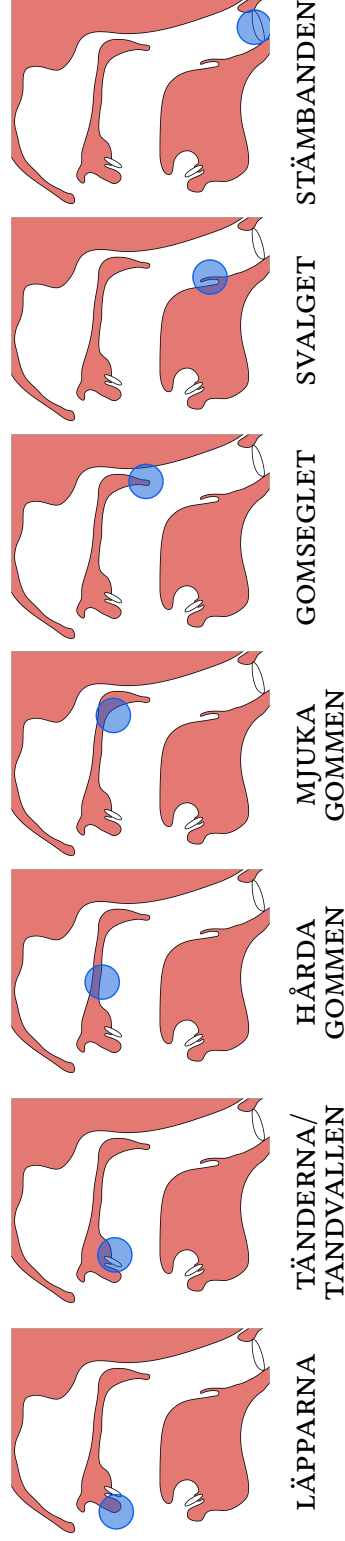
Språkljud beskrivs utifrån å ena sidan *var* i munhålan de produceras, deras artikulationsplats, och å andra sidan *hur* de produceras, deras artikulationssätt. Vad gäller artikulationsplats kan ett ljud till exempel uttalas med läpparna (*b, f, p*), på tandvallen (*d, l, n*) eller längre bak i munnen (*k, g, h*). Vad gäller artikulationssätt finns det två grundläggande motsatspar:

- *Klusiler* och *frikativor*. Klusiler bildas genom att luftströmmen stoppas och sedan explosionsartat släpps fram (till exempel *b, d, k* och *t*) medan frikativor bildas genom att luften släpps fram i en ström som bara delvis blockeras (till exempel *v, h, f, s*).
- *Tonande* och *tonlösa* konsonanter. I tonande konsonant aktiveras stämbanden för att ge en ton (*b, d, v*) medan i tonlösa konsonanter stämbanden inte aktiveras så att ljudet blir tonlöst ("viskande", *p, t, f*).

Ett vanligt sätt att presentera ett språks alla konsonanter är att ställa upp dem i en tabell ordnad uppifrån och ner efter artikulationssätt och från vänster till höger efter artikulationsplats. De arabiska konsonanterna är uppställda på det här sättet i tabell 1 med svenskans konsonanter angivna i rött. (För de arabiska språkljuden i fonetisk skrift, se s. 49.)

Några saker blir direkt tydliga när man ställer upp språkljuden på det här sättet. För det första har arabiska fler konsonanter än svenska. (Notera att det arabiska språkljud som transkriberas *y* är en konsonant.) För det andra finns det för arabiska fler ljud till höger i tabellen vilket avspeglar att man i större utsträckning använder den bakre delen av munhålan för att bilda språkljud. Arabiska har sju ljud som produceras vid gomseget och bakåt, medan svenska här bara har ett.

TABELL 1: Arabiska och svenska konsonanter. Svenska konsonanter är angivna i rött. Bilder (modifierade) från Wikimedia Commons.

Frikativ							
–tonande	v	dh ذ	ظ ز		gh غ	ع	
–tonlös	f	f ف	z ز	th ث	kh خ	ح	h ه
klusil			s س	ص ص			
–tonande	b	b ب	d d	d د			
–tonlös	p	t ت	t t	ط ط	q ق		ء
Affrikata				sj sh ش			
Lateral		l l			j ج		
Vibrant		r r					
Nasal	m	m م	n n	ng			
Halvvokal	w	w و					ي ي

Beskrivningar av enskilda konsonanter

Arabiska har sjutton konsonanter som saknas i svenskan. Nio av dessa är bekanta från andra europeiska språk eller från svenska dialekter och bereder inga speciella svårigheter för svensktalande inlärare av arabiska. Dessa nio konsonanter är

- غ *gh* franskt eller skånskt tungrots-*r*.
- خ *kh* tyskt *Achlaut* eller spanskt *jota*.
- ش *sh* som i engelska *shoe*.
- ث *th* som i engelska *birth*.
- ذ *dh* som i engelska *the*, som ovan men tonande.
- ج *j* som i engelska *majesty*, alltså egentligen två ljud tillsammans, *d* och franskt *j* som i *journal*.
- ز *z* som i engelska *zoo*, ett tonande eller surrande *s*.
- و *w* som i engelska *well*.
- ي *y* som i engelska *yes*, vilket liknar det svenska *j*:et men är mjukare och saknar dess surrande kvalitet.

De övriga åtta konsonanterna är svårare för icke arabisktalande personer att uttala. Flera av dessa ljud kan dessutom vara svåra att uppfatta och urskilja från andra ljud. Dessa åtta konsonanter är:

- ء ^ʾ En glottal klusil, det vill säga att stämbanden sluts och sedan öppnas för att ögonblickligen släppa ut luftströmmen. Detta är samma ljud som det mellan de två *o*:na i *jo-o!* och i engelska *uh-oh!* Ljudet används i vissa brittiska dialekter i stället för *t* (*bo'l o' wo'a*).
- ح *ḥ* Ett ljud som liknar *h* men där tungroten spänns så att strupen blir trängre, vilket ger ett mer väsende, raspigt eller kvävt ljud. Ljudet förväxlas lätt med *h* och *kh*.
- ع ^ʿ Detta ljud är mycket svårt att beskriva. Det uttalas på samma ställe som *ḥ* (det väsende *h*:et) genom att strupen spänns, ungefär som när man sväljer, men i motats till *ḥ* är det tonande. Det är till stor del detta ljud som gör att arabiska kan uppfattas som gutturalt.

<i>q</i>	Som svenskt <i>k</i> men uttalat längre bak, nära eller på gomseglet.	ق
<i>ṣ</i>	Emfatiskt <i>s</i> .	ص
<i>ḍ</i>	Emfatiskt <i>d</i> .	ض
<i>ṭ</i>	Emfatiskt <i>t</i> .	ط
<i>ẓ</i>	Emfatiskt <i>dh</i> .	ظ

De fyra sista konsonanterna är de så kallade emfatiska (*faryngaliserade*) konsonanterna. De kännetecknas av en dubbel artikulation där främre delen av tungan formar det motsvarande icke-emfatiska *s*, *d*, *t* eller *dh* (som ju är separata språkljud i arabiska) samtidigt som tungroten spänns. Ofta rundas också läpparna något. Detta ger ett ljud som uppfattas som en mörkare, grövre eller djupare variant av de icke-emfatiska motsvarigheterna.

Svenska har å sin sida fem konsonanter som saknas i arabiska: *g*, *p*, *v*, *ng* och *sj*. Dessa ljud kan därför bereda svårigheter för arabisktalande personer som lär sig svenska, med undantag för *g* som förekommer i många arabiska dialekter. Till exempel uttalas *p* av arabisktalande personer ofta som *b* (*bebsi*, *mobba golvet*).

Långt uttal av konsonanter

Alla konsonanter har på arabiska också en kort och en lång variant. Man skulle därmed kunna beskriva arabiska som att språket har 56 konsonanter i stället för 28. I arabisk skrift anges ett långt uttal av en konsonant med tecknet *shadda* ّ ovanför bokstaven. En lång konsonant beskrivs ofta som att den är ”dubbel” och transkriberas också med en dubbel bokstav. Detta ska dock inte förväxlas med dubbla bokstäver på svenska, där en dubbel bokstav visar att föregående vokal är kort, som i *vina* och *vinna*. N-ljudet i båda dessa ord uttalas likadant. Dubbel eller lång konsonant på arabiska betyder däremot att själva konsonanten har långt uttal. (Tänk *vinna* och *vinnna*.)

Skillnaden mellan långt och kort uttal av en konsonant är ofta subtil och kan vara svår att uppfatta för ett otränat öra. Vad långt uttal av en konsonant innebär i praktiken beror på om konsonanten är en klusil

شدة

TERMINOLOGIRUTA 1: *Fonem, fonologi och fonetik*

Varje språk har ett begränsat antal ljud som används för att forma ord. Dessa ljud är språkets *fonem*. (I resten av det här kapitlet används det mer vardagliga ordet *språkljud*.) Fonem definieras som den minsta betydelseskiljande enheten i ett språk. Skillnader i uttal som inte gör att ord får en annan betydelse är alltså inte olika fonem. Rikssvenskt rullande *r* och skånskt skorrande *r* är till exempel mycket tydligt olika ljud, men i svenska är de utbytbara utan att detta påverkar betydelsen: de utgör samma fonem. På arabiska är däremot dessa två ljud betydelseskiljande och är därför två olika fonem. Ordet *ward* betyder till exempel ”ros” om det uttalas med rullande *r* men ”skitstövel” om det uttalas med skorrande *r*. Den vetenskap som undersöker de betydelseskiljande ljuden i ett språk kallas *fonologi*, medan den vetenskap som undersöker uttal på en finare detaljnivå, oberoende av påverkan på betydelse, kallas *fonetik*. På svenska uttalas till exempel *p* och *t* med en lätt utandning (aspirerande uttal) utan att detta har någon bäring på betydelsen; det är en fonetisk och inte en fonologisk distinktion.

eller en frikativ. Frikativor, som bildas genom att luftströmmen bara delvis blockeras, kan man helt enkelt dra ut på för att få ett längre uttal. Man kan utan problem uttala ett mycket kort *m* och ett långt *mmmm* eller ett kort *f* och ett långt *ffff*. Klusiler, som bildas genom att man någonstans i munhålan helt blockerar luftströmmen för att sedan släppa ut den, är å andra sidan per definition ögonblickliga och kan inte förlängas på det här sättet. Det går till exempel inte att dra ut *t:t* i *ut* (*ut-t-t*). För att ge klusiler ett arabiskt långt uttal håller man i stället luftrycket i munnen en extra stund innan man släpper ut det. مكة Till exempel uttalas den saudiarabiska staden Mecka (*makka*) på det här

sättet. När man kommer till k:et håller man tungan upp mot gommen med lufttrycket bevarat i halsen en liten extra stund innan man släpper fram det (*ma-kka*).

Det följande är några exempel på ordpar där endast skillnad i konsonantlängd ger olika betydelse:

<i>daras</i>	studerade	<i>darras</i>	undervisade
<i>ḥaka</i>	berättade	<i>ḥakka</i>	kliade
<i>‘ali</i>	Ali	<i>‘alli</i>	höj
<i>ana</i>	jag	<i>anna</i>	att
<i>ghani</i>	rik	<i>ghanni</i>	sjung

Vokaler

Som nämndes ovan är arabiska ett konsonantrikt språk. Däremot har det mycket få vokaler, tre stycken, *a*, *i*, *u*², eller sex, om man räknar med att dessa tre har en lång och en kort variant. Långa vokaler anges i den här boken med ett streck över bokstaven: *ā*, *ī*, *ū*. Det finns bara två diftonger i arabiska: *ay* (i regel uttalat *ey*) och *aw*.

Detta begränsade vokalsystem kan jämföras med svenskans sjutton olika vokalljud, inräknat både långa och korta vokaler. För en svensk-talande person som lär sig arabiska är vokalerna mycket enkla: man går från ett komplicerat system till ett enkelt. För en arabisktalande person som lär sig svenska är vokalerna däremot svåra: man går från ett enkelt system till ett komplicerat system och måste lära sig att behärska en mängd nya uttalsskillnader.

Att arabiska bara har tre (eller sex) vokaler gör att varje vokal kan uttalas på olika sätt utan att förväxlas med de övriga. Till exempel kan den arabiska vokalen *u* uttalas antingen som svenskt *å* eller *o* och den arabiska vokalen *i* antingen som svenska *i* eller *e*.

²Den arabiska vokalen som normalt transkriberas *u*, på arabiska kallad *ḍamma*, uttalas som svenska *o* i *bott*, inte som svenskt *u*. ضمة

Stavelsestruktur

Språk skiljer sig inte bara vad gäller vilka ljud som finns tillgängliga för att forma ord utan också hur dessa ljud kan kombineras till stavelser. En stavelse är en vokal med omgivande konsonanter och utgör en rytmisk enhet. Språk har olika begränsningar i hur stavelser kan bildas, och det är ofta svårt att uttala ord med stavelser som inte kan bildas i ens modersmål. Svenskan har en mycket fri stavelsestruktur där vokalen i en stavelse kan omges av noll till tre vokaler på vardera sida (*skrämts*). Detta ger ett stort antal kombinationsmöjligheter. Standardarabiska har å andra sidan en mycket begränsad stavelsestruktur med endast fem typer av stavelser:

- KV
 - K \bar{V}
 - KVK
 - KVKK (endast i ordslut)
 - K \bar{V} K (endast i ordslut)
- (K=konsonant, V=kort vokal, \bar{V} =lång vokal)

Alla standardarabiska ord kan brytas ner till stavelser av de här fem typerna. Den här begränsningen i typen av stavelser har bland annat följande konsekvenser:

- Det finns aldrig två vokaler i följd. Ord som *snöa* (KK \bar{V} -V) eller *naiv* (KV- \bar{V} K) kan inte förekomma på arabiska.
- Inga ord börjar med fler än en konsonant. Utländska ord som på ursprungsspråket börjar med två konsonanter får därför ofta en hjälpvokal när de lånas in i arabiska (*Istokholm*).
- Det finns aldrig tre konsonanter i följd. Ord med en struktur som den i *skrämts* (KKKVKKK) eller *avslut* (\bar{V} K-KK \bar{V} K) kan inte bildas på arabiska.

Språkljuden i dialekterna

Det finns en stor variation i uttalet i de olika arabiska dialekterna. Dialekternas ljudsystem kan i viss utsträckning beskrivas som regelbundna ljudförändringar i jämförelse med standardarabiska eller med andra dialekter. Att lära sig förstå olika dialekter handlar därför till stor del om att bekanta sig med de här regelbundenheterna.

En av de mest konsekventa ljudförändringarna i dialekterna är att de standardarabiska diftongerna *ay* och *aw* motsvaras av de långa vokalerna *ē* (som i *sten*) och *ō* (som i *slå*):

Husayn → *Husēn* Husayn
al-yawm → *il-yōm* i dag

حسين
اليوم

En annan ljudförändring är att många dialekter saknar *th* och *dh*, det vill säga frikativor som uttalas vid tänderna. Dessa motsvaras i stället av klusiler: *t* och *d*. (Se tabell 1 där dessa ljud ”flyttar ner” till klusilraden.) I en del fall kan de också bli *s* och *z*. Det följande är några exempel:

hādhā → *hāda* det här
dhahab → *dahab* guld
thalātha → *talāta* tre
mithl → *mitl* som, till exempel

هذا
ذهب
ثلاثة
مثل

Ett språkljud som har ett mycket varierat uttal i de olika dialekterna är *q*. Hur man uttalar detta ljud är ofta talande för personens dialekt, och ljudet har också varit föremål för mycket språkvetenskaplig forskning. I historiska stadsdialekter (ḥaḍarīdialekter) uttalas detta i regel som en glottal klusil ʔ medan det i historiska beduindialekter (badawīdialekter) uttalas som *g* (för en diskussion om ḥaḍarī- och badawīdialekter, se s. 55):

Ṭāriq → *Tāreʔ/Ṭāreg* Tariq (egennamn)
qiṭṭa → *ʔiṭṭa/giṭṭa* katt
daqīqa → *daʔīʔa/dagīga* minut

طارق
قطة
ثلاثة

I några mindre dialekter uttalas *q* som *k* eller på standardarabiskt vis som *q*. En del talare växlar mellan de olika uttalen beroende på situation

och vem de talar med. Bilden kompliceras ytterligare av att namn på städer och länder (*Dimashq* 'Damaskus', *Qaṭar*) och ord som primärt används i formella eller religiösa sammanhang (*al-Qur'ān* 'Koranen', *qism* 'avdelning/institution') behåller sitt standardarabiska uttal också när de används i dialektala sammanhang.

Det finns också exempel på hur dialekterna har utvecklat språkljud som saknar motsvarighet i standardarabiska. Som nämndes ovan har standardarabiska fyra så kallade emfatiska konsonanter, *ṣ*, *ḍ*, *ṭ* och *ẓ*. Dialekterna har i regel behållit dessa (med undantag av *ẓ* som genomgår ljudförändringar i alla stora dialekter), och ofta har de dessutom fler, såsom *m̄*, *r̄* och *l̄* ("tjockt" *l*). Även om dessa ljud inte är så vanliga i dialekterna går det att visa att de är faktiska språkljud som förändrar betydelsen (*fonem*) med ordpar (exempel från Lentin, 2006; och Woidich, 2006a):

<i>may</i>	May (egennamn)	<i>m̄ay</i>	vatten	(damaskusarabiska)
<i>alla</i>	han sa till henne	<i>all̄a</i>	Gud	(damaskusarabiska)
<i>abla</i>	före	<i>ab̄la</i>	lärarinna	(kairoarabiska)
<i>rā'id</i>	lögnare	<i>r̄ā'id</i>	major	(kairoarabiska)

Även stavelsestrukturen varierar i dialekterna. Generellt sett är dialekterna begränsade vad gäller vilka stavelsetyper som kan bildas, om än inte lika begränsade som standardarabiska. I flera dialekter är det till exempel möjligt att inleda ord med två konsonanter (*ktīr mnēḥ* 'mycket bra', damaskusarabiska). Alla dialekter kan dock bara ha ett fåtal konsonanter i följd (med undantag för de västliga dialekterna, se s. 57) och aldrig två vokaler i följd.

Vidare läsning

Arabiskans fonologi: Watson (2002) är en detaljerad beskrivning av arabiskans fonologi och stavelsestruktur. Hellmuth (2013) är en bra översikt över stavelsestrukturen.

Dialekternas språkljud: Se dialektgrammatikorna på s. 62.

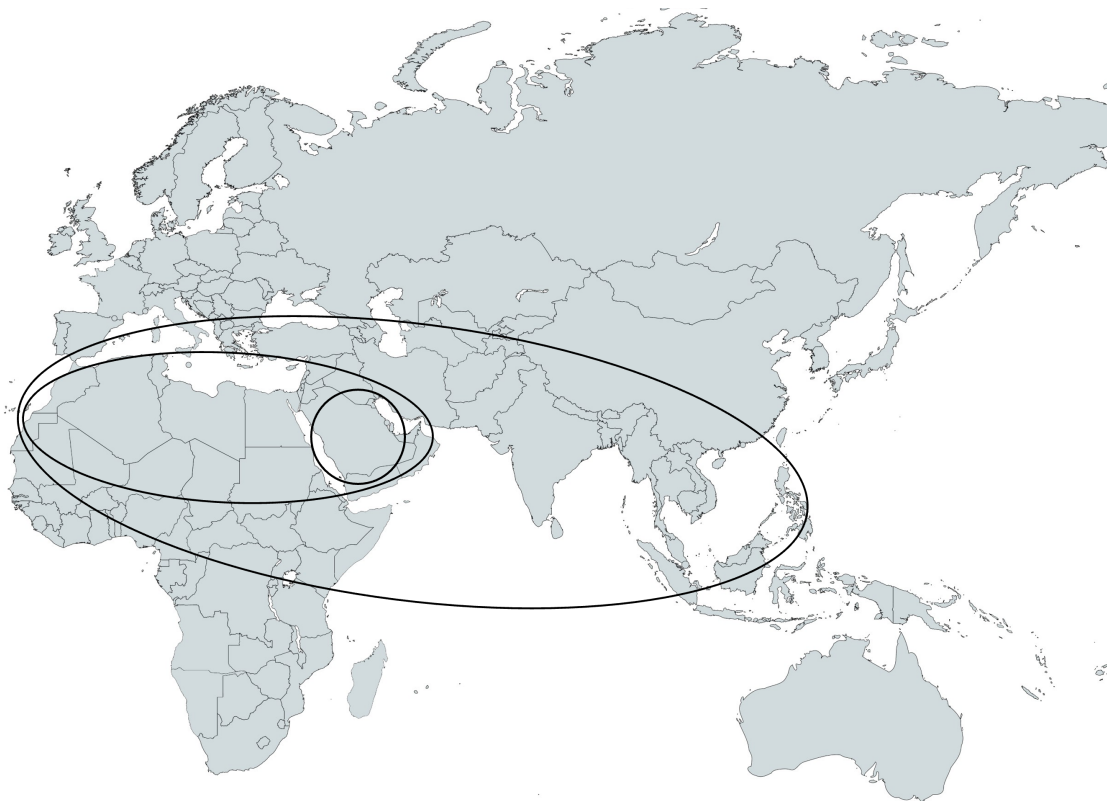
KAPITEL 3

Skriften

Den arabiska skriften har en mycket karakteristisk form: bokstäverna skrivs från höger till vänster, har mjuka, rundade former och binds ihop i långa sammanhängande penndrag. Alfabetet har 28 bokstäver. Det har inga stora och små bokstäver och det har inga bokstäver för att representera korta vokaler. Allt detta tas upp i det här kapitlet. Först beskrivs hur den arabiska skriften har spridits och anpassats till andra språk. Därefter beskrivs de formmässiga och strukturella egenheterna i skriften, det vill säga skrivriktningen, hur korta vokaler utelämnas ur skriften och vad detta betyder för läsning av arabiska, samt hur bokstäver binds ihop. Slutligen diskuteras några aspekter av skriften som inte passar in under de andra rubrikerna: siffror, interpunktion och hur man skriver arabiska på dator.

Utbredning

Den moderna arabiska skriften är ursprungligen en anpassning av en form av arameisk skrift till arabiska. I och med islams utbredning från 600-talet och framåt kom det arabiska språket och den arabiska skriften att spridas över stora delar av världen. Språket spreds till de områden som i dag är arabisktalande länder, men skriften spreds till ett mycket större område. I flera områden som islamiserades övertog man den arabiska skriften för att skriva sitt lokala språk. Detta var fallet för cirka 40 språk i stora delar av Centralafrika, Sydeuropa och Central- och

FIGUR 1: *Språkets och skriftens (ungefärliga) utbredning. Den innersta ringen anger området där arabiska talades innan den islamiska expansionen, den mellersta ringen det arabiska språkets utbredning och den yttre ringen områden där skriften har använts eller fortfarande används för andra språk än arabiska. (Anpassad från Milo, 2002, s. 115.)*

Sydostasien (se figur 1). Detta har en tydlig parallell i hur det latinska alfabetet spreds med kristendomen och anpassades för att skriva andra språk än latin, till exempel svenska. I en del språk där man först övertog den arabiska skriften har man i modern tid övergått till att använda det latinska alfabetet. Turkiska är ett exempel på detta. De största icke-arabiska språk som i dag skrivs med någon version av det arabiska alfabetet är persiska i Iran, kurdiska i Irak, urdu i Pakistan och Indien, dari i Afghanistan, uiguriska i Kina och javanesiska i Indonesien.

Där man tagit över den arabiska skriften för att skriva andra obesläktade språk har man behövt lägga till nya bokstäver för att ange språkljud

som inte finns i arabiska. Detta liknar hur man har lagt till bokstäverna *å*, *ä* och *ö* till det latinska alfabetet för att skriva svenska. Precis som i svenska har det arabiska alfabetet i många fall utvidgats genom tillägg av prickar. I persiska har man bland annat lagt till prickar till de arabiska *z* ز och *b* ب för att få bokstäverna *ž* ژ och *p* پ. I andra fall är tilläggen mer komplicerade. Urdu har så kallade retroflexa *d* och *t* vilka uttalas genom att tungan viks bakåt mot gommen och sedan slår framåt (som *d* och *t* i svenska *borde* och *borta*). För att representera dessa har man till de arabiska bokstäverna *d* د och *t* ت lagt till en liten arabisk bokstav ط för att få bokstäverna *ḍ* ḍ och *ṭ* ṭ. Listan på sådana anpassningar av det arabiska alfabetet till olika språk kan göras mycket lång.

Resten av det här kapitlet behandlar den arabiska skriften endast så som den används för att skriva arabiska.

Skrivriktning

Arabiska skrivs från höger till vänster. Detta är i grund och botten inte komplicerat och man vänjer sig vid det mycket snabbt när man lär sig språket. Skrivriktningen har också betydelse för hur information organiseras i andra sammanhang än de rent språkliga. I arabiska böcker bläddrar man exempelvis från höger till vänster, och bilder i bland annat serietidningar och instruktioner ordnas från höger till vänster. I arabiska översättningar måste bilder ofta presenteras spegelvända för att motsvara den visuella kompositionen (figur 2).

En komplikation för högerhänta som skriver från höger till vänster är att högerhanden täcker över det man just har skrivit och kan smeta ut bläcket. Många arabisktalande utvecklar därför en vana att vrida pappret moturs när de skriver för hand och skriva diagonalt eller vertikalt.

Vokallöshet

I den arabiska skriften representerar varje bokstav ett enda ljud, precis som i det latinska alfabetet. Men det är inte alla ljud som representeras: korta vokaler utelämnas. Namnet *Khālid* innehåller till exempel fem خالد

språkljud (*kh-ā-l-i-d*) varav det fjärde (*i*) är en kort vokal som inte har en tillhörande bokstav. Det skrivs därför med fyra bokstäver. *Maryam* مریم innehåller sex språkljud (*m-a-r-y-a-m*) varav två är korta *a* som saknar bokstav. Det skrivs därför med fyra bokstäver (*y* är här en konsonant). På detta sätt ger arabiska bara en delvis representation av ordens ljudbild.

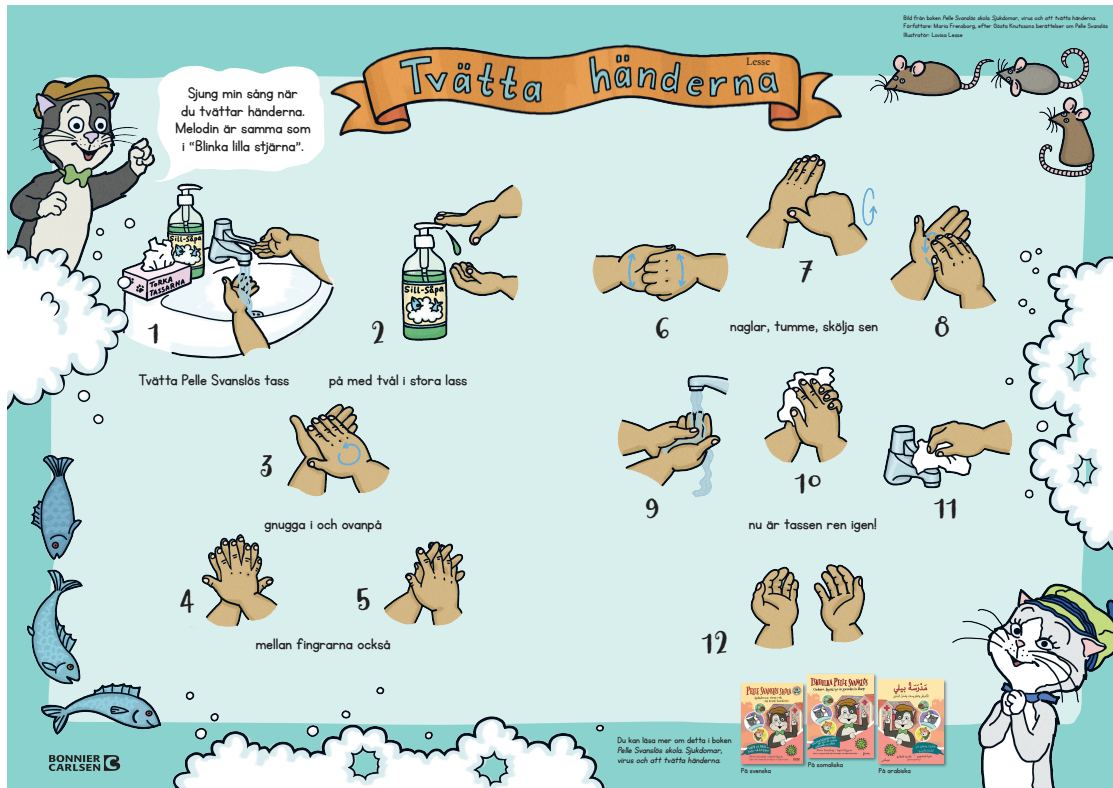
Det är fullt möjligt att skriva svenska på det här sättet:

Det går gnsk bra tt läs svnsk txt m vi tar brt ll krt vkalr.

Som exemplet visar är det inte speciellt svårt att läsa den här typen av text, trots att den inte ger fullständig information om vokalerna. Det är lätt av tre anledningar:

1. *Icke-existerande former utesluts.* Ordet *gnsk* i exemplet ovan skulle teoretiskt kunna läsas som *ignosk*, *igunasik* eller *gineska*, men den som kan svenska vet att dessa ord inte finns i språket och kan utesluta dessa läsningar.
2. *Ord som inte passar in utesluts.* I de fall där ett ord utan vokaltecken passar till flera ord som finns i språket kan läsare nästan alltid utesluta de som inte passar in i sammanhanget. Ordet *tt* i exemplet skulle kunna vara *ett*, *etta* eller *åtta*, men dessa alternativ passar inte grammatiskt, så läsare kan dra slutsatsen att det måste vara *att*.
3. *Ord läses som en enhet.* En person med fullt utvecklad läsfärdighet ljudar inte ut ord bokstav för bokstav utan tar i stället in alla bokstäver på en gång som en enda enhet. Detta gör att det går snabbt att identifiera ordet även om det inte tydligt representerar uttalet.

Dessa tre faktorer gör att en arabisktalande person snabbt och effektivt kan läsa text även om många språkljud inte finns representerade. Märk väl att detta bara gäller för personer som behärskar språket. Den som håller på att lära sig arabiska kan inte utesluta icke-existerande former (eftersom hen inte vet vilka ord som *inte* finns i språket), kan inte utesluta ord som inte passar in (eftersom hen kanske inte fullt ut förstår meningen) och kan inte läsa ord som hela enheter (eftersom detta är något som utvecklas först efter mycket träning).

FIGUR 2: Skrivriktning och instruktionsbilder. I den arabiska versionen är bilderna ordnade från höger till vänster och i vissa fall spegelvända.

Att den arabiska skriften bara ger en delvis representation av ordens ljudbild är en stor utmaning för den som lär sig läsa. En nybörjare i språket kan inte plocka upp en text och börja ljuda ut den utan måste ofta gissa sig till eller ta reda på hur ett obekant ord uttalas. Man behöver bra färdigheter i arabisk grammatik och ett relativt stort ordförråd innan man kan läsa någorlunda flytande. Dessa svårigheter gäller också arabisktalande barn när de lär sig läsa, eftersom de lär sig läsa på standardarabiska, en form av arabiska som på många sätt skiljer sig stort från deras talade dialekt. (Se kapitel 6 för vidare diskussion.)

En annan följd av att korta vokaler saknas i skrift är att det finns stor variation när det gäller hur arabisktalande personer läser högt. För det första har många ord olika vokaler i de olika dialekterna och i standardarabiska. Till exempel uttalas ordet för Egypten *miṣr* på standardarabiska men *maṣr* (med *a*) på den egyptiska dialekten. Eftersom skillnaden är en kort vokal som inte framgår i skrift påverkar inte skriften uttalet: båda uttalen ”passar in” i det skrivna ordet och båda används i högläsning. För det andra finns det en uppsättning grammatiska ändelser (kasmus- och modusändelser, se kapitel 7) som bara kan markeras med vokaltecken och som därför inte framgår i vanlig text. Att uttala dessa ändelser är i princip valbart, och personer uttalar dem i olika utsträckning när de läser högt, dock i regel bara i några enstaka ord här och där. Sammantaget betyder detta att två personer som läser samma arabiska text högt nästan alltid läser den lite olika.

Vokaltecken

Strax efter det att arabiska etablerades som ett lärdomsspråk under 700- och 800-talet utvecklades ett system med vokaltecken för att ange den vokalinformation som normalt inte finns i det arabiska skriftsystemet. Dessa vokaltecken fungerar som ett valbart extrasystem av tecken som läggs till över och under bokstäverna. Detta är som att i det påhittade svenska exemplet ovan (s. 26) lägga till små bokstäver för att ange de saknade korta vokaler:

Det går g^ånsk^a bra^att läs^a sv^ēnsk t^ēxt^o m vi tar br^ot^ll^lkr^ot^a v^okal^r.

TERMINOLOGIRUTA 2: *Vokaler och diakritiska tecken*

Det finns ingen etablerad terminologi för de valbara extratecknen (arabiska *tashkīl*) i den arabiska skriften. Vardagligt kallas de ofta för ”vokaler”. Detta är problematiskt i mer noggranna vetenskapliga sammanhang eftersom en vokal egentligen är en typ av ljud, inte ett skrivtecken. I den här boken används därför begreppet *vokaltecken* för att skilja skrivtecknet (*grafemet*) från det språkljud (*fonem*) det representerar. Men även ordet *vokaltecken* är besvärligt eftersom flera av de valbara skrivtecknen representerar andra saker än vokaler, bland annat förlängd konsonant, frånvaro av vokal eller ändelser bestående av en vokal och en konsonant (*-in*, *-an*, *-un*). Många forskare föredrar därför begreppet *diakritiska tecken*.

Nybörjare i språket kan med det här systemet ”ljuda ut” alla ord, även ord de ser för första gången. På arabiska finns det sådana tecken för var och en av de tre vokalerna (*a* ◌◌, *i* ◌◌ och *u* ◌◌), samt ett tecken som visar på frånvaro av vokal efter en konsonant (*sukūn* ◌◌) och ett tecken som visar att konsonanten har långt uttal (*shadda* ◌◌). Tre ytterligare tecken förekommer bara i slutet av ord för att ange grammatiska ändelser (*-an* ◌◌, *-in* ◌◌ och *-un* ◌◌).

سكون
شدة

Vokaltecknen används i olika utsträckning, från något enstaka vokaltecken per sida till fullständigt angivande av alla vokaler i alla ord. Texter beskrivs som *vokaliserade* eller *ovokaliserade* beroende på i hur stor utsträckning vokaltecknen används.¹ Normalfallet för arabisk text är att den är ovokaliserad. Nästan all vanlig text (skönlitteratur, nyhetstext, menyer, skyltar, kvitton) är ovokaliserad (figur 3). Vokaliserad text används bara i vissa specifika sammanhang. För det första används den i

¹Detta är en något förenklande beskrivning eftersom det finns många ”mellanformer” med delvis vokaliserad text.

الممثل السويدي المعروف فارس فارس من أصول لبنانية

فارس فارس نجم سويدي بملامح شرقية فيلم "يلا يلا" أول أفلامه التي أظهرت أن المهاجرين جزء من ثقافة المجتمع

الداخلية. بنى فارس فارس شخصية "إبراهيم" بالتعاون مع طارق صالح، واستوحى إلهامه من زيارته إلى مصر، حيث رأى ضابط شرطة يرتدي ملابس فضفاضة وشعره غير مرتب وفاقده للشغف بعض الشيء.

أتقينا بفارس فارس لتعرف المزيد عن كواليس الفيلم وعن الدافع الذي يحركه نحو كل هذه النجاحات.

صورة من اللقاء

أثار فيلم "ولد من الجنة" الكثير من الجدل. هل تعتقد أن هذا فن أم سياسة؟
برأيي هو فن سياسي، أي نوع من أنواع الفن يجب أن يسعى لقول شيء وإلا سيكون فارغاً.

لم يكتف فارس فارس بهذا النجاح، بل استمر في خطف أدوار البطولة في العديد من الأفلام والمسلسلات السويدية كما عمل في إنتاجات دنماركية بعد أن تعلم اللغة وشارك كذلك في المسلسل الأمريكي الشهير West World ضمن أعمال أمريكية أخرى.

أشتهر فارس فارس بأعماله مع المخرج السويدي المصري طارق صالح، وأخرهم فيلم **"ولد من الجنة Boy from Heaven"** الذي رشحته السويد للأوسكار. تنطلق أحداث الفيلم من حادثة وفاة شيخ الأزهر والصراع الداخلي الذي يدور لاختيار شيخ جديد. يلعب فارس فارس دور "إبراهيم"، عقيد أمن دولة يحاول تجنيد طالب بجامعة الأزهر لينقل له الأخبار

"فارس فارس" اسم ربما سمعته من قبل في العديد من السياقات المتعلقة بالسينما السويدية والعالمية، ولكنه قبل أن يصبح ممثل عالمي، كان صبي في الرابعة عشر من عمره، انتقل إلى السويد من لبنان مع أسرته هروئياً من الحرب. وبعد أربع محاولات فاشلة للهجرة، استطاعت الأسرة الاستقرار في السويد. لم يرد فارس تضييع أي وقت، فتعلم اللغة السويدية في ثلاث شهور والتحق بفرقة مسرح ثم لعب دور بطولة في الفيلم السويدي "يلا يلا" من إخراج أخيه المخرج يوسف فارس. ويعتبر هذا الفيلم أحد أول الأفلام التي تظهر المهاجرين كجزء من الثقافة السويدية، لو لذلك باتت مدارس تعليم اللغة السويدية للمهاجرين تعرضه للطلاب.

FIGUR 3: Nyhetstext från tidningen Alkompis (nr. 109, 2022).

FIGUR 4: Koranen, sura (kapitel) 95 och 96.

arabiska läromedel för barn eller andraspråksinlärare för att hjälpa dem att ljuda ut orden. I arabiska skolböcker fasas vokaltecknen ut under mellanstadiet. För det andra används vokaliserad text i utgåvor av äldre klassiska texter där det kan finnas ålderdomliga ord som är obekanta för många läsare. Den används också i Koranen (figur 4) och andra religiösa texter där den exakta språkliga formen är viktig.

Vokaltecknens primära funktion är alltså att underlätta läsningen genom att ge en fullständig bild av hur ord uttalas. Frågan uppstår då varför man inte alltid använder vokaltecken i all text. En viktig förklaring till detta är att priset för den tydlighet vokaltecknen ger är en mycket mer komplicerad skriftbild. Detta illustreras i figur 5 (s. 34) där samma text presenteras i vokaliserad och ovokaliserad form. Den vokaliserade texten är grafiskt kompakt och innehåller nästan dubbelt så många skrivtecken på samma yta som den ovokaliserade texten. För den erfarna läsaren som inte behöver vokaltecknen är de ett visuellt brus och en distraktion som gör läsningen tröttsam och ansträngande. Dessutom är det mycket tidsödande att skriva fullt vokaliserad text.

Bokstavsbindning

I den arabiska skriften binds bokstäverna ihop till sammanhängande grafiska enheter. Detta liknar skrivstil i det latinska alfabetet, men i arabiska är det obligatoriskt och gäller både i handskriften och tryckt text. Tillsammans med de runda formerna och skrivriktningen (höger till vänster) ger detta den arabiska skriften dess karakteristiska grafiska identitet.

Nedan visas hur bokstäver skrivs ihop i exempelordet *fil* 'elefant' som består av tre bokstäver. Eftersom bokstäver binds ihop har varje bokstav fyra former beroende på var den befinner sig i ordet; i början, i mitten, i slutet eller isolerad:

	isolerad	slutet	mitten	början
<i>f</i>	ف	ف	ف	ف (1)
<i>ī</i>	ي	ي	ي (2)	ي
<i>l</i>	ل	ل (3)	ل	ل

För varje bokstav väljs den av de fyra formerna som passar för positionen i ordet, i det här fallet startformen av *f* ف (1), mittenformen av *ī* ي (2) och slutformen av *l* ل (3). Dessa skrivs ihop till ett sammanhängande penndrag och sedan läggs eventuella prickar till:

فيل → فل → و ل → ف ي ل

De fyra formerna för alla 28 bokstäver i alfabetet listas i tabell 2.

Det är inte alla bokstäver som binds ihop med den nästföljande. Sex av bokstäverna binds aldrig ihop med nästa bokstav (nr. 1, 8–11 och 17 i tabell 2). Det är bland annat på grund av dessa som de isolerade formerna behövs. En bokstav är isolerad om den står sist i ett ord och föregås av en bokstav som inte binds ihop med efterföljande.

De icke-bindande bokstäverna gör att många ord skrivs med två eller fler penndrag. Namnet *Maryam* har till exempel det icke-bindande ر (*r*) i mitten där den som skriver därför måste lyfta pennan: مريم. Huruvida en bokstav binder ihop med nästa är en viktig del av dess identitet: om en bokstav felaktigt binds eller fränkopplas blir det en annan bokstav.

Den praktiska och motoriska sidan av att lära sig skriva arabiska handlar i stort sett om att lära sig bokstävernas fyra grundformer samt vilka av dessa som binds och inte binds ihop med efterföljande bokstav. Efterhand som man lär sig detta börjar man tänka sig varje bokstav som en grundläggande grafisk form i stället för en uppsättning av fyra former, till exempel som en ögla med en prick ف (*f*), en "tand" med två prickar under ي (*ī*) eller ett vertikalt streck ل (*l*). När man skriver ett ord bestående av dessa bokstäver för hand kopplar man helt enkelt ihop penndragen mellan formerna utan att tänka i termer av fyra olika former.

Till de 28 bokstäverna i tabell 2 tillkommer ytterligare tre som traditionellt inte räknas med i alfabetet: *hamza* ء som representerar glottal همزة

<p>.. المسافة بين بهلر حيث يسكن زكى بك الدسوقى ومكتبه في عمارة يعقوبيان لا تتعدى مائة متر لكنه يقطعها كل صباح في ساعة ، إذ يكون عليه أن يحيى أصدقاءه في الشارع: أصحاب محلات الملابس والأحذية والعاملين فيها من الجنسين ، الجرسونات والعاملين في السينما ورواد محل البن البرازيلي ، حتى البوابين وماسحي الأحذية والتمتسولين وعساكر المرور يعرفونهم زكى بك بلاسم ويتبادل معهم التحيات والأخبار ، [...]</p>	<p>.. الْمَسَافَةُ بَيْنَ بَهْلَرَ حَيْثُ يَسْكُنُ زَكِي بِكِ الدَّسُوقِي وَمَكْتَبِهِ فِي عِمَارَةِ يَعْقُوبِيَانَ لَا تَتَعَدَّى مِائَةَ مِثْرٍ لَكِنَّهُ يَقْطَعُهَا كُلَّ صَبَاحٍ فِي سَاعَةٍ ، إِذْ يَكُونُ عَلَيْهِ أَنْ يَحْيِيَ أَصْدِقَاءَهُ فِي الشَّارِعِ: أَصْحَابَ مَحَلَّاتِ الْمَلَابِسِ وَالْأَحْذِيَةِ وَالْعَامِلِينَ فِيهَا مِنْ الْجِنْسِيِّينَ ، الْجَرَسُونَاتِ وَالْعَامِلِينَ فِي السِّيْنِمَا وَرُؤَادِ مَحَلِّ البُنِّ الْبِرَازِيلِيِّ ، حَتَّى الْبَوَابِينَ وَمَاسِحِي الْأَحْذِيَةِ وَالْمُتَمَسِّلِينَ وَعَسَاكِرَ الْمُرُورِ يَعْرِفُونَهُمْ زَكِي بِكِ بِلَاسْمٍ وَيَتَبَادَلُ مَعَهُمُ التَّحِيَّاتِ وَالْأَخْبَارَ ، [...]</p>
--	---

Sträckan mellan Bahlarpasagen, där Zaki bey al-Dasouqi bor, och hans kontor i Yacoubians hus är knappt hundra meter. Men den tar honom en hel timme att avverka varje morgon, eftersom han måste hälsa på alla sina vänner på gatan: på ägarna till klädesaffärerna och skobutikerna och deras anställda av bägge könen, på biljettpojkarna och personalen på bion och på stamkunderna i den brasilianska coffee-shopen. Ja, till och med portvakterna, skoputsarna, tiggarna och trafikpoliserna känner Zaki bey till namnet och utbyter hälsningar och nyheter med.

FIGUR 5: Vokaliserad text (höger) och ovokaliserad text (vänster) från inledningen till 'Alā' al-Aswānīs roman Yakobians hus (al-Aswāni, 2002). Boken är publicerad i ovokaliserad form. Översättning av Tetz Rooke (Aswani, 2008).

TABELL 2: Bokstavsformer.

		isolerad	slutet	mitten	början
1	<i>alif</i>	<i>ā</i>	ا	ا	ا
	<i>bā'</i>	<i>b</i>	ب	ب	ب
	<i>tā'</i>	<i>t</i>	ت	ت	ت
	<i>thā'</i>	<i>th</i>	ث	ث	ث
	<i>jīm</i>	<i>j</i>	ج	ج	ج
	<i>ḥā'</i>	<i>ḥ</i>	ح	ح	ح
	<i>khā'</i>	<i>kh</i>	خ	خ	خ
8	<i>dāl</i>	<i>d</i>	د	د	د
9	<i>dhāl</i>	<i>dh</i>	ذ	ذ	ذ
10	<i>rā'</i>	<i>r</i>	ر	ر	ر
11	<i>zāy</i>	<i>z</i>	ز	ز	ز
	<i>sīn</i>	<i>s</i>	س	س	س
	<i>shīn</i>	<i>sh</i>	ش	ش	ش
	<i>ṣād</i>	<i>ṣ</i>	ص	ص	ص
	<i>ḍād</i>	<i>ḍ</i>	ض	ض	ض
	<i>ṭā'</i>	<i>ṭ</i>	ط	ط	ط
	<i>zā'</i>	<i>z</i>	ظ	ظ	ظ
	<i>‘ayn</i>	<i>‘</i>	ع	ع	ع
	<i>ghayn</i>	<i>gh</i>	غ	غ	غ
	<i>fā'</i>	<i>f</i>	ف	ف	ف
	<i>qāf</i>	<i>q</i>	ق	ق	ق
	<i>kāf</i>	<i>k</i>	ك	ك	ك
	<i>lām</i>	<i>l</i>	ل	ل	ل
	<i>mīm</i>	<i>m</i>	م	م	م
	<i>nūn</i>	<i>n</i>	ن	ن	ن
	<i>hā'</i>	<i>h</i>	ه	ه	ه
27	<i>wāw</i>	<i>w,ū</i>	و	و	و
	<i>yā'</i>	<i>y,ī</i>	ي	ي	ي

TERMINOLOGIRUTA 3: *Skriftsystemet abjad*

Språk är i grunden tal, det vill säga ljud, och skrift är ett sätt att grafiskt representera dessa ljud. Detta kan göras efter olika principer, med olika skriftsystem. I *alfabetiska* skriftsystem, till exempel de som använder latinska, grekiska och kyrilliska bokstäver, representerar varje tecken ett språkljud (fonem). I *stavelsebaserade* skriftsystem, som det japanska, representerar ett tecken inte ett enskilt ljud utan en stavelse. I *morfemiska* eller *logografiska* skriftsystem, som det kinesiska, representerar varje tecken ett morfem, vilket ofta är ett helt ord.

Den arabiska skriften passar inte riktigt in i någon av dessa grupper. Det liknar det alfabetiska systemet i det att varje tecken representerar ett ljud (och inte en stavelse eller ett morfem) men skiljer sig från alfabetiska system i det att vissa språkljud, framför allt korta vokaler, inte finns representerade som bokstäver. För denna typ av skriftsystem där skrivtecknen primärt representerar konsonanter används ibland benämningen *abjad*, efter ett arabiskt ord för alfabet. När arabiska skrivs med samtliga vokaltecken, och alla ljud därmed är representerade, är det däremot ett alfabetiskt skriftsystem.

ألف مقصورة klusil ' (se s. 16), *alif maqṣūra* ع som är en variant av bokstaven *alif* ا i slutet av ord och *tā' marbūṭa* ة som uttalas *a* eller *at* och bara förekommer i ordslut för att markera grammatiskt feminina ord (se s. 82).

Något som vidare komplicerar skriftbilden är *ligaturer*, speciella former för vissa kombinationer av bokstäver. Ofta innebär ligaturer att bokstäver staplas vertikalt. Till exempel kan bokstavsformerna *t-h* ت ح antingen enkelt skriva ihop till *th* ت ح eller ta formen av ligaturen *th* ت ح. Ligaturerna har sitt ursprung i handskrivna text där de gör att det går snabbare och smidigare att skriva. De har sedan i olika utsträckning

tagits upp i tryckt text. I de enkla typsnitt som används i tidningstext förekommer de bara i begränsad utsträckning eller inte alls (se figur 3). Dessa typsnitt har sitt ursprung i de maskiner för automatisk typsättning som dominerade i nyhetspressen under större delen av 1900-talet. Det fanns flera aspekter av skriften som dessa maskiner inte kunde hantera, däribland ligaturer, vilket ledde till en allmän förenkling av skriften. I mer avancerade typsnitt som är vanliga i böcker och som har sitt ursprung i manuell typsättning är ligaturer å andra sidan vanliga.

Det följande är några exempel på ord satta i samma typsnitt (*Amiri*) med och utan ligaturer.

يحب	يحب	<i>yuhibb</i>	han älskar
محل	محل	<i>maḥall</i>	affär
ممکن	ممکن	<i>mumkin</i>	kanske
في	في	<i>fī</i>	i
المسلم	المسلم	<i>al-muslim</i>	muslimen
كما	كما	<i>kamā</i>	liksom

I religiösa sammanhang används ofta komplexa sammanslagningar av flera ord för vanligt förekommande fraser. Ett exempel är **مَعَالِيكَ اللَّهُ** *Må Gud be för och bevara honom* som används när man nämner profeten Muḥammad. Ofta trycks de här ligaturerna i en avvikande färg (se figur 6).

Siffror

Den form av siffror som används tillsammans med det latinska alfabetet kallas ofta för arabiska siffror eftersom man i Europa övertog dem från matematiker i det muslimska Spanien under den tidiga renässansen. Denna form av siffrorna ersatte det otympliga systemet med romerska siffror som européerna hade använt tidigare (III, XVII etc.). I arabvärlden fanns då två former för siffrorna, de så kallade västarabiska (vilka var de européerna övertog) och de östarabiska. Båda dessa utvecklades sedan

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ۚ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَلُوا تَبَدُّلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ عَافُوًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْبَتِهِمْ لَمَّا

التفسير: ﴿لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة﴾ أي لقد كان لكم أيها المؤمنون في هذا الرسول العظيم قدوة حسنة، تقتدون به ﷺ في إخلاصه، وجهاده، وصبره، فهو المثل الأعلى الذي يجب أن يقتدى به، في جميع أقواله، وأفعاله، وأحواله، لأنه لا ينطق ولا يفعل عن هوى، بل عن وحي وتنزيل، فلذلك وجب عليكم تتبع نهجه، وسلوك طريقه ﴿لمن كان يرجو الله واليوم الآخر﴾ أي لمن كان مؤمناً مخلصاً، يرجو ثواب الله، ويخاف عقابه ﴿وذكر الله كثيراً﴾ أي وأكثر من ذكر ربه، بلسانه وقلبه، قال ابن كثير: أمر تبارك وتعالى الناس بالتأسي بالنبي ﷺ في صبره ومصابرته، ومجاهدته ومرابطته، ولهذا قال للذين تضجروا وتزلزلوا، واضطربوا يوم الأحزاب ﴿لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة﴾ والمعنى: هلاً اقتديتم به وتأسيتم بشمائله ﷺ (١)!! ثم حكى تعالى موقف المؤمنين الصادقين في غزوة الأحزاب أثناء رؤيتهم جنود قريش ومن تحزب معهم، وما صدر عن المؤمنين من إخلاص ويقين، نُظِهَر بوضوح روح الإيمان والتضحية، فقال سبحانه: ﴿ولما رآه المؤمنون الأحزاب قالوا هذا ما وعدنا الله ورسوله﴾ أي ولما رأى المؤمنون الكفار قادمين نحوهم، وقد أحاطوا بهم من كل جانب، إحاطة السوار بالمعصم، قالوا: هذا ما وعدنا به الله ورسوله، من المحنة والابتلاء، ثم النصر على الأعداء ﴿وصدق الله ورسوله﴾ أي صدق الله في وعده، ورسوله فيما بشرنا به، قال المفسرون: لما كان المسلمون يحفرون الخندق اعترضتهم صخرة عظيمة، عجزوا عن تكسيرها، فأخبروا الرسول ﷺ بها فجاء وأخذ المعول وضربها ثلاث ضربات، أضاعت له منها مدائن كسرى، وقصور الروم، فقال أبشروا بالنصر، فلما أقبلت جموع المشركين ورأوهم، قالوا: ﴿هذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله﴾ (٢) ﴿وما زادهم إلا إيماناً وتسليماً﴾ أي وما زادهم ما رأوه من كثرة جند الأحزاب، ومن شدة الضيق والحصار، إلا إيماناً قوياً عميقاً بالله، واستسلاماً وانقياداً لأوامره ﴿من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه﴾ أي ولقد كان من أولئك المؤمنين رجالاً صادقون، نذروا أنهم إذا أدركوا حرباً مع رسول الله ﷺ ثبتوا وقاتلوا حتى يُسْتَشْهِدُوا ﴿فمنهم من قضى نحبه﴾ أي فمنهم من وفى بنذره وعهده، حتى استشهد في سبيل الله كأنس بن النضر، وحمزة ﴿ومنهم من ينتظر﴾ أي ومنهم من ينتظر الشهادة في سبيل الله ﴿وما بدلوا تبديلاً﴾ أي وما غيروا عهدهم الذي عاهدوا عليه ربهم أبداً ﴿ليجزى الله الصادقين بصدقهم﴾ أي ليجزي الله الصادقين بسبب صدقهم وحسن صنيعهم، أحسن الجزاء في الآخرة ﴿ويعذب المنافقين إن شاء أو يتوب عليهم﴾ أي ويعذب المنافقين الناقضين للعهد، بأن يميتهم على النفاق فيعذبهم، أو يتوب عليهم فيرحمهم ﴿إن الله كان عفواً رحيماً﴾ أي واسع المغفرة رحيماً بالعباد، قال ابن كثير: ولما كانت رحمته ورأفته تبارك وتعالى هي الغالبة لغضبه، ختم بها الآية الكريمة (٣) ﴿ورد الله الذين كفروا بغيظهم﴾ أي ورد الله الأحزاب، الذين تألبوا على غزو المدينة، خائبين خاسرين، مغيطين

(١) مختصر ابن كثير ٨٨/٣.

(٢) انظر حاشية الصاوي ٢٧٠/٣.

(٣) مختصر ابن كثير ٨٩/٣.

FIGUR 6: Sida ur en bok med korankommentarer (al-Şābūnī, 2004).

vidare på sina respektive håll. I arabisk skrift i dag används båda parallellt som typografiska varianter:

•	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Arabiska skrivs från höger till vänster, men just siffror skrivs från vänster till höger. Detta innebär att skrivriktningen tillfälligt ändras vid stora tal:

سعر الجاكيت 2399 كرونا سويدية.

Jackan kostar 2399 svenska kronor.

Interpunktions

Interpunktions (punkt, komma, frågetecken etc.) är ett relativt sent tillskott till den arabiska skriften och började användas först kring förra sekelskiftet. Till skillnad från interpunktions i europeiska språk har det i arabiska inte etablerats strikta regler för hur dessa tecken ska användas. I vissa typer av texter, till exempel i nyhetstext, används de i stort sett som i europeiska språk. I skönlitteratur finns det däremot stor variation. Det är till exempel vanligt att ha ett komma i slutet av varje mening och punkt bara i slutet av varje stycke (figur 5 och 6) samt att ha mellanslag mellan ett ord och efterföljande interpunktions.

Det är också vanligt med kreativa kombinationer av tecken för olika effekter. Till exempel använder nobelpristagaren Naguib Mahfouz i sin roman *Qaṣr al-shawq* (Längtans slott) bland annat "!!" ".!?" ".!" "؟.." "!!?" och "...?". (Arabiska frågetecken är spegelvända.) I arabiska är med andra ord användningen av interpunktions föremål för stilistisk variation och kreativitet, till skillnad från i europeiska språk där det är strängt regelstyrt.

Arabiska har också utvecklat en egen användning av parenteser. I europeiska språk används parentes för att markera korta tillägg som

kan tas bort med bibehållen meningsbyggnad. I arabiska används parenteserna också så, men framför allt används den som citattecken, både för direkta citat och för att benämna ord (som ordet ”ord”). Detta är fallet i följande två exempel från en arabisk grammatikbok (‘Alī, 2006, s. 184, 281):

الفاعل هنا كلمة (قائد) وهو مضاف لاسم فيه (أل).

Här är subjektet ordet ’ledare’ till vilket har lagts till ett ord med ’al-’.

أما إذا قلنا: (ما أحسن زيداً) فهذا أسلوب التعجب.

Men om vi säger ’Vad Zayd är bra!’ så är det en konstruktion som uttrycker förundran.

Det finns också speciella citattecken, ﴿ och ﴾, för att markera citat från Koranen (se figur 6).

Att skriva arabiska på dator

För att skriva arabiska på dator behöver man ändra tangentbordsuppsättningen så att tangenterna byter funktion och matar in arabiska bokstäver i stället för latinska. Arabisk tangentbordsuppsättning finns tillgänglig i alla moderna operativsystem (inklusive de för telefoner) och kan enkelt aktiveras i *systeminställningar* eller motsvarade. När den arabiska uppsättningen väl är aktiverad kan man enkelt skifta mellan de olika uppsättningarna.

Det arabiska alfabetet har fler bokstäver än det svenska: de 28 bokstäverna i den alfabetiska ordningen samt ي, ة och ء, varav den sista bokstaven har sex olika varianter (أ آ إ إئ ء ئ). Alla dessa behöver en egen tangent. I den vanliga arabiska tangentbordsuppsättningen (figur 7) används därför flera extra tangenter för att skriva bokstäver, nämligen de nere till höger som i den svenska uppsättningen används för interpunktion samt tangenten för paragraftecknet (§) längst upp till vänster. Däremot har arabiska inga stora bokstäver, så Shift-lagret fylls i stället

~ ٲ	! ذ	@ 1	# 2	\$ 3	% 4	^ 5	& 6	* 7	(8) 9	- 0	=	← Backspace
Tab ←	ض	ص	ث	ق	ف	ل	ع	ح	خ	ه	د		
Caps Lock ↑	ش	س	[ي] ب	{ ل	} ا	- ت	، ن	/ م	: ك	" ط	↵ Enter	
Shift ↑	~ ئ	ء	{ و	} ر	لا	آ	' ي	ة	و	ز	ظ	?	Shift ↑
Ctrl	Win Key	Alt							Alt Gr	Win Key	Menu	Ctrl	

FIGUR 7: Arabisk tangentbordsuppsättning. Bild från Wikimedia Commons.

med vokaltecken och interpunktion (överst på tangenterna i figur 7). Datorn väljer automatisk rätt form för varje bokstav så att de binds ihop korrekt, och beroende på typsnitt aktiveras automatiskt olika ligaturer.

Vidare läsning

Skriftens utbredning: Se Milo (2002) för en allmän beskrivning och Kaye (1996) för detaljer kring hur den arabiska skriften har anpassats till andra språk.

Skriftsystem allmänt: Daniels (2017) är en lättläst och utförlig översikt av olika skriftsystem. Meletis (2020) är en detaljerad teknisk och teoretisk genomgång av ämnet.

Det arabiska skriftsystemet: Översiktliga beskrivningar finns i Saiegh-Haddad och Henkin-Roitfarb (2014), ur ett läsperspektiv, och i Habash (2010), ur ett språkteknologiskt perspektiv. För en översikt av experimentella studier om läsning på arabiska, se Hermena och Reichle (2020). För användningen av vokaltecken, se Hallberg (2022b) för en teoretisk diskussion och Hallberg (2022a) för en undersökning av hur mycket de olika tecknen används i praktiken.

Typografi: Nemeth (2023) är en antologi med beskrivningar av historisk utveckling och samtida praxis.

Interpunktion: Forskningen på det här området är mycket begränsad.

Awad (2015) beskriver tidiga förslag om införandet av europeiska former av interpunktion i arabiska. Khafaji (2001) undersöker variation mellan individer i användningen av punkt och komma, och alQinai (2015) listar olika användningar av interpunktion i engelska och hur de kan översättas till arabiska.

KAPITEL 4

Arabiska med latinska bokstäver

Det finns många sammanhang där man använder det latinska alfabetet för att skriva arabiska, allt från butiksskyltar, menyer och sms till läromedel och vetenskapliga artiklar. Att skriva ett språk med skriften från ett annat kallas *transkription*. Det finns två huvudsakliga typer av transkription av arabiska: å ena sidan *vardaglig* eller *osystematisk* transkription där man inte följer några fastlagda regler, och å andra sidan *vetenskaplig* eller *systematisk* transkription där man har ett strikt utarbetat system för att noggrant och konsekvent återge de arabiska språkljuden. I det här kapitlet beskrivs båda dessa typer av transkription.

Vardaglig transkription

Arabiska skrivet med latinska bokstäver är en stor del av den arabiskspråkiga vardagen. I de flesta sammanhang där någon vill återge ett arabiskt namn eller ord med latinska bokstäver är det upp till den enskilde författaren hur hen väljer att göra detta. Ofta sker det ofreflekterat och osystematiskt: man skriver så som man tycker att det låter eller så som man tidigare sett ordet skrivet. Detta innebär att ett ord kan stavas på många olika sätt. Detta syns inte minst i svensk tidningstext. På arabiska finns det ett enda sätt att stava namnet *Muhammad*: محمد, men i svensk

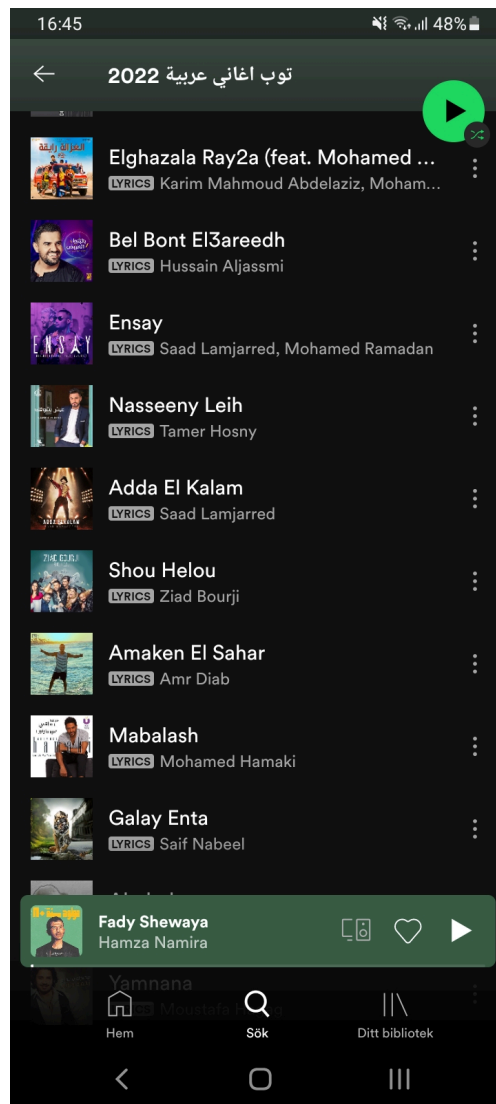
tidningstext,¹ finns cirka 40 olika stavningar. De tjugo vanligaste är:

Mohammed	Mohamad	Mahammad	Mouhammad
Mohamed	Muhamed	Mouhammed	Mahamad
Mohammad	Muhamad	Mahammed	Mouhamed
Muhammed	Mahamed	Mohammaed	Mukhamad
Muhammad	Mouhamad	Mahomed	Mukhamed

Samma typ av variation förekommer också i vardaglig transkription i arabvärlden, till exempel för namn i identitetshandlingar. En del av den här variationen beror på olika traditioner i arabisktalande länder. I tidigare franska kolonier tenderar man till exempel att transkribera ش (*sh*) och و (*ū*) på franskt vis som *ch* och *ou*, medan man i tidigare brittiska kolonier oftast stavar dessa ljud *sh* och *oo*. Vardaglig transkription karakteriseras också av en förenkling i det att man inte gör skillnad på vissa arabiska bokstäver och att andra helt enkelt faller bort. *H* ح och *h* ه återges båda som *h*, och *t* ت och *t* ط båda som *t*, medan ء och ع ofta inte återges alls.

En annan typ av vardaglig transkription är chattspråket *arabizi* (en sammanslagning av 'arabi' arabiska' och 'inglizi' engelska'). *Arabizi* uppstod i början av 2000-talet då sms och olika chattplattformar blev populära men då det fortfarande var svårt eller omöjligt att skriva med det arabiska alfabetet i telefoner och på datorer. Användarna hittade då på olika kreativa lösningar för att ange de arabiska bokstäver som saknar latinska motsvarigheter. Det mest utmärkande draget för *arabizi* är användningen av siffror för arabiska bokstäver baserat på visuell likhet, som 2 för ء ('), 3 för ع (') och 7 för ح (*h*). Ofta utelämnas också korta vokaler, så att den transkriberade texten motsvarar den arabiska skriften där korta vokaler inte anges. Det praktiska behovet av *arabizi* har i stor utsträckning försvunnit i och med den tekniska utvecklingen som gör det lätt att skriva med arabiska bokstäver på telefoner och datorer, men det lever ändå kvar, bland annat i olika populärkulturella sammanhang (figur 8).

¹Här representerat av textsamlingen *Korp*, <https://spraakbanken.gu.se/>

FIGUR 8: Spellista med arabisk popmusik med 2 för ة och 3 för ع i den första respektive andra låten.

Vetenskaplig transkription

I vetenskapliga och pedagogiska sammanhang där arabiska skrivs med latinska bokstäver är det viktigt att alla arabiska språkljud återges systematiskt och konsekvent. Dessa system är därmed helt regelbundna: ett givet arabiskt ord skrivs alltid på ett och samma sätt. Läsaren kan från transkriptionen därmed alltid återskapa det arabiska ordet. I vetenskaplig text står transkriberade ord alltid i kursiv stil för att tydligt skilja dem från den omgivande texten.

Liksom i vardaglig transkription måste vetenskapliga transkriptionssystem hantera problemet med hur man ska återge de arabiska språkljud för vilka det latinska alfabetet inte har motsvarande tecken. Det finns två möjliga lösningar: antingen att använda kombinationer av bokstäver eller att skapa nya tecken, eventuellt genom att modifiera befintliga bokstäver. Båda dessa lösningar har för- och nackdelar. Att använda kombinationer av bokstäver (exempelvis *kh* eller *sh*) har fördelen att det är lätt att skriva dem med vanlig latinsk tangentbordsuppsättning och att de kan uttydas utan specialkunskaper. En nackdel är dock att det inte går att se om teckenkombinationen visar på ett ljud eller två. Ordet *ashal* 'lättare' uttalas till exempel med ett *s*-ljud följt av ett *h*-ljud (*as-hal*), men om *sh* också används för ett separat ljud skulle detta lika väl kunna läsas med ett *sh*-ljud. Ett annat problem med bokstavskombinationer är att alla konsonantljud på arabiska kan ha långt uttal och då transkriberas dubbelt. Detta ger oattraktiva skrivna former, som *ghushsh* 'fusk' och *dukhkhān* 'rök'. Det finns inte heller något etablerat sätt att använda bokstavskombinationer för de specifikt arabiska språkljuden (ظ, ص, ز, ع, ح, etc.).

Den andra lösningen, att skapa nya bokstäver eller göra tillägg till befintliga latinska bokstäver (*š, ġ, đ, ḍ* etc.) är den som är vanligast i språkvetenskapliga sammanhang. Denna lösning har den stora fördelen att varje enskilt tecken alltid motsvarar ett enda ljud och en arabisk bokstav, men nackdelen är att det krävs speciella tekniska lösningar och typsnitt samt viss specialkunskap för att läsa.²

²Det mest effektiva sättet att skriva transkriberad arabiska är att ha en utökad tangentbordsuppsättning med stöd för de extra tecknen. En sådan uppsättning kan laddas ner från <https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/mideast/encyclopedia/alt-latin.html>.

För båda dessa lösningar förblir strupljuden problematiska eftersom det inte finns någon bokstav i det latinska alfabetet som passar för att representera dem. I vetenskaplig transkription tvingas man därför hitta på helt nya tecken för strupljuden. De flesta befintliga system använder här upphöjda halvcirklar; ˊ för ʕ och ˋ för ʕ.

Transkriptionen i den här boken

Det system som används i den här boken är det som rekommenderas av Språkrådet och som används av Library of Congress i USA. Det här systemet är vanligt i vetenskapliga tidskrifter om arabisk litteratur, politik och historia. Det bygger på en kombination av lösningarna beskrivna ovan:

- bokstavskombinationer för frikativor (*sh, th, dh, kh* och *gh*)
- tecknen ˊ och ˋ för strupljuden
- punkt under bokstäverna för emfatiska konsonanter (*ṣ, ḍ, ṭ, ḏ*) och *ḥ*
- streck ovanför bokstäverna för lång vokal (*ā, ī, ū*)

Hela systemet finns i tabell 3 (s. 49).

En fördel med det här systemet är att det kan läsas med olika grad av exakthet. Den läsare som inte är bekant med arabiska och hur specialtecknen ska utläsas kan helt enkelt bortse från dem och läsa ordet som ett svenskt eller engelskt ord och då få en ungefärlig bild av uttalet. De aspekter av uttalet man då missar är sådant man antagligen ändå inte kan uttala. Samtidigt får den läsare som är bekant med arabiska all information som behövs för att se det exakta uttalet. Man kan också följa detta system men helt enkelt utelämna extratecknen om man inte har tillgång till dem. Detta ger ett system som är konsekvent (ett arabiskt ord stavas alltid på samma sätt) och som är tillräckligt i många sammanhang, även om det inte utförligt representerar alla arabiska språkljud. Det följande är exempel på arabiska ord transkriberade med och utan extratecken.

<i>Maḥmūd</i>	Mahmud
‘Ā’isha	Aisha
<i>Fāṭima</i>	Fatima
<i>ḥabībī</i>	habibi

En nackdel med det här systemet ur ett svenskt perspektiv är att det bygger på engelska vilket innebär att *j* och *y* representerar det engelska uttalet av dessa bokstäver.

Andra vetenskapliga transkriptionssystem

Det finns flera andra system som används i vetenskapliga sammanhang. De följande är några av de vanligaste:

- *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (EALL) använder inga kombinationer av bokstäver utan endast punkter och andra extratecken för att särskilja ljud och bokstäver. Detta och andra närliggande system är de vanligaste inom arabisk språkvetenskap.
- *Alif Baa*-systemet används i den populära arabiska kursboken *Alif Baa* (Brustad m. fl., 2019) samt i den vida använda *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic* (Ryding, 2005). Det som framför allt särskiljer det här systemet är användningen av stora bokstäver i stället för punkter och andra extratecken för de specifikt arabiska ljuden (*ramaDaan*, *muHammad*) samt dubbla bokstäver för långa vokaler (*faaTima*, *riim*).
- *International Phonetic Alphabet* (IPA) är inte utvecklat speciellt för arabiska utan är ett system för att noggrant beskriva uttal oavsett språk. Det innehåller tecken för alla ljud som går att forma med munnen och som används i något språk i världen. Det kan därmed läsas av alla språkvetare, oavsett språklig specialisering, och används om man noggrant vill ange detaljer i uttal.

TABELL 3: *Transkriptionssystem. Högra sidan anger de tecken som inte ingår i den alfabetiska ordningen.*

	Språk-rådet	EALL	Alif Baa	IPA		Språk-rådet	EALL	Alif Baa	IPA
ا	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>aa</i>	a:	اَ	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	a
ب	<i>b</i>	<i>b</i>	<i>b</i>	b	بُ	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	u
ت	<i>t</i>	<i>t</i>	<i>t</i>	t	تِ	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	i
ث	<i>th</i>	<i>t̤</i>	<i>th</i>	θ	ثِ				
ج	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	dʒ	جِ	<i>ā</i>	<i>ā</i>	<i>aa</i>	a:
ح	<i>ḥ</i>	<i>ḥ</i>	<i>H</i>	ħ	حِ	<i>ū</i>	<i>ū</i>	<i>uu</i>	u:
خ	<i>kh</i>	<i>x</i>	<i>kh</i>	x	خِ	<i>ī</i>	<i>ī</i>	<i>ii</i>	i:
د	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	d	دِ				
ذ	<i>dh</i>	<i>d̤</i>	<i>dh</i>	ð	ذِ	<i>a/at</i>	<i>a/at</i>	<i>a/at</i>	a/at
ر	<i>r</i>	<i>r</i>	<i>r</i>	r	رِ	<i>ʾ</i>	<i>ʾ</i>	<i>ʾ</i>	ʔ
ز	<i>z</i>	<i>z</i>	<i>z</i>	z					
س	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	s					
ش	<i>sh</i>	<i>š</i>	<i>sh</i>	ʃ					
ص	<i>ṣ</i>	<i>ṣ</i>	<i>S</i>	s ^ʕ					
ض	<i>ḍ</i>	<i>ḍ</i>	<i>D</i>	d ^ʕ					
ط	<i>ṭ</i>	<i>ṭ</i>	<i>T</i>	t ^ʕ					
ظ	<i>ẓ</i>	<i>ẓ</i>	<i>DH</i>	ð ^ʕ					
ع	<i>ʿ</i>	<i>ʿ</i>	<i>ʿ</i>	ʕ					
غ	<i>gh</i>	<i>g̣</i>	<i>gh</i>	ɣ					
ف	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	f					
ق	<i>q</i>	<i>q</i>	<i>q</i>	q					
ك	<i>k</i>	<i>k</i>	<i>k</i>	k					
ل	<i>l</i>	<i>l</i>	<i>l</i>	l					
م	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	m					
ن	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	n					
ه	<i>h</i>	<i>h</i>	<i>h</i>	h					
و	<i>w</i>	<i>w</i>	<i>w</i>	w					
ي	<i>y</i>	<i>y</i>	<i>y</i>	y					

Vidare läsning

Vardaglig transkription: Palfreyman och Khalil (2003) beskriver hur ungdomar började använda *arabizi* under det tidiga 2000-talet, och Alkhamees m. fl. (2019) beskriver den senare utvecklingen av arabiska som chatt- och sms-språk.

Vetenskaplig transkription: Se Reichmuth (2006) för en bra översikt och diskussion av olika vetenskapliga arabiska transkriptionssystem. Språkrådets rekommendationer för transkription av arabiska återfinns i Karlsson (2017). En mer utförlig beskrivning av systemet finns på Library of Congress webbplats (<https://www.loc.gov/catdir/cpsd/roman.html>). Transkriptionen i läroboken *Alif Baa* (Brustad m. fl., 2019) finns beskriven i Ryding (2005). För en översikt av IPA, se ”The International Phonetic Alphabet” (2020).

KAPITEL 5

Dialekterna

Det arabiska språket spreds över Asien, norra Afrika och Europa i och med den islamiska expansionen mellan 600- och 1000-talet. Olika former av arabiska talas i dag av 350 miljoner människor, och standard-arabiska är det officiella språket i 22 länder. Eftersom arabiska har talats så länge av så många i ett så stort område har det utvecklats ett stort antal olika dialekter. Dessa dialekter är de primära talspråken medan standardarabiska är det primära skriftspråket. Detta förhållande beskrivs närmare i kapitel 6, och som framgår där finns ingen talare av arabiska som har standardarabiska som sitt modersmål. När man diskuterar hur människor talar arabiska är det därför nästan alltid de olika dialekterna det handlar om.

Skillnaderna mellan dialekterna är stora. Detta kan illustreras med meningen ”Vad vill du nu?” på dialekterna i fem arabiska huvudstäder (exempel från Jastrow, 2007, s. 7):

Damaskus	<i>shū beddak hallaʿ?</i>
Bagdad	<i>sh-itrīd hassaʿ?</i>
Kairo	<i>ʿāwiz ēh dilwaʿtiʿ?</i>
Rabat	<i>ash bghit dābaʿ?</i>
Riyadh	<i>wish tāba dhahḥīnʿ?</i>

Alla fem dialekter har olika ord för var och en av de tre orden i meningen (*vad*, *du-vill* och *nu*). Samtidigt syns vissa likheter. Fyra av dialekterna har *sh* i frågeordet (markerat med fetstil) och har frågeordet först i meningen, och alla fem dialekter har tidsadverbet *nu* sist

i meningen. Den som är bekant med standardarabiska kan också känna igen några synonymer för "tid" i de dialektala orden för *nu*: *hīn* i riyadharabiska och *waqt* i kairoarabiska (med den regelbundna ljudförändringen $q \rightarrow ʔ$). Denna stora dialektvariation är något alla talare av arabiska måste förhålla sig till. Den innebär också att det ofta är mer lämpligt att se arabiska inte som ett enda språk utan som ett kluster av flera besläktade språk.

I det här kapitlet diskuteras först hur dialektskillnaderna hanteras i kommunikation över dialektgränserna. Därefter beskrivs olika sätt att klassificera dialekterna. Slutligen presenteras kort några utmärkande drag från dialekterna i fem arabiska huvudstäder som exempel på skillnaderna mellan dialekter.

Kommunikation över dialektgränserna

Talare av olika arabiska dialekter kan inte alltid förstå varandra. Skillnaderna blir större med geografiskt avstånd. En talare kan ofta förstå grannländernas dialekter utan större problem men kan ha svårt att förstå dialekter från mer avlägsna områden. Dessa skillnader kan jämföras med svenskans relation till de andra skandinaviska språken. För en svensktalande kan norska vara relativt lätt att förstå, danska något svårare, medan samma person kanske endast förstår enskilda ord i färöiska eller isländska. Liksom när det gäller de skandinaviska språken kan man i de arabiska dialekterna snabbt komma att förstå ganska mycket genom att lära sig det mest centrala ordförrådet och de regelbundna ljudförändringarna samt genom att börja lyssna efter ett gemensamt äldre ordförråd.

Arabisktalande personer exponeras för olika dialekter genom film, tv-serier och musik, och på många håll också genom migration. Många har därför lärt sig att förstå eller till och med tala andra dialekter och man är generellt mycket skicklig på att kommunicera över dialektgränserna. Det finns olika strategier i sådana situationer. En strategi är att helt eller delvis växla till den andres dialekt eller till en dialekt som förstås i ett större område. En annan strategi är att undvika ord eller former som är specifika för ens egen lokala dialekt och som kan vara

TERMINOLOGIRUTA 4: *Språk och dialekt*

Begreppen *språk* och *dialekt* kan vara problematiska för att objektivt och vetenskapligt beskriva olika sätt att tala. Att dela in sätt att tala i olika språk som vart och ett kommer till uttryck i olika dialekter ger ett intryck av att dessa gränsdragningar är tydliga och självklara. Men de gränser som har satts upp mellan språk är ofta lika mycket historiskt eller politiskt motiverade som språkligt grundade. Det finns till exempel inget i skillnaderna mellan svenska, norska och danska som gör att de nödvändigtvis måste betraktas som olika språk. De liknar varandra till den grad att talarna ofta kan förstå varandra utan större problem. Om Skandinavien hade varit en nation hade språken antagligen betraktats som dialekter av språket skandinaviska.

Arabiska är ett exempel på det motsatta, det vill säga hur väldigt olika sätt att tala som inte alla är ömsesidigt förståeliga betraktas som ett och samma språk. Detta kommer ur en idé eller ideologi om politisk och religiös samhörighet som bland annat uttrycks i en strävan efter språklig enighet. Om den politiska ideologin i regionen hade formats annorlunda, till exempel med stark lokal nationalism, hade kanske de lokala dialekterna fått officiell status och i dag betraktas som separata språk.

svåra för andra att förstå, och på så vis prata en "utslätad" regional dialekt. På arabiska kallas detta ibland för *lahja bayḍā'*, 'vit' eller 'blekt' لهجة بيضاء dialekt.

Man skulle kunna tänka sig att en person som talar med någon som har en annan dialekt gärna byter till standardarabiska, en form av arabiska som är gemensam för hela den arabisktalande världen. Även om man på det här sättet antagligen skulle göra sig förstådd är det en ovanlig kommunikationsstrategi. Att i en informell situation tala

standardarabiska, ett formellt och skriftbaserat språk, skulle uppfattas som udda eller komiskt. Standardarabiska är därmed inte tillgängligt som språk för de flesta sociala situationer, inte heller när man talar med någon som talar en annan dialekt. Detta diskuteras mer utförligt i nästa kapitel.

Klassificering av dialekter

Dialekter är inte tydligt avgränsade utan går ofta gradvis in i och ut ur varandra i så kallade *dialektkontinuum*. Om du skulle färdas genom ett land och stanna och prata med folk i varje by du passerar skulle du märka att sättet de talar på ändras lite från by till by, utan att det nödvändigtvis går att se en tydlig gräns eller skiljelinje från en by till annan. Sådana gradvisa dialektskillnader korsar ofta nationsgränser. Vad gäller den arabiska situationen så kompliceras den ytterligare av att dialekterna har påverkats på olika sätt av de språk som talades i områdena innan de arabiserades, av de tidigare kolonialmakternas språk och av olika befolkningsförflyttningar som har skett genom historien. Nuförtiden finns det också en stark påverkan från huvudstäderna vars dialekter har hög prestige och tenderar att spridas till den omgivande regionen. Alla sätt att kategorisera dialekter innebär därför generaliseringar och förenklingar av en mer komplicerad verklighet.

Geografisk uppdelning

Språkvetare delar in de arabiska dialekterna på olika sätt och på olika nivåer. Den mest övergripande geografiska uppdelningen är den mellan östliga (*mashriqī*) och västliga (*maghribī*) dialekter. Gränsen mellan dessa går genom västra Egypten, så att man i nordvästra Afrika talar västliga dialekter och i övriga arabvärlden (östra Egypten och hela vägen österut till Oman) talar östliga dialekter.

Det är ofta svårt för talare av östliga dialekter att förstå de västliga dialekterna. Östliga dialekter dominerar panarabisk media och populärkultur, och det finns en vida spridd uppfattning att de västliga dialekt-

مشرقي
مغربي

erna inte är lika ”genuint arabiska” som de östliga. Om en talare av en östlig och en västlig dialekt samtalar är det nästan alltid talaren av den västliga dialekten som anpassar sig till den andre. Just svårigheten att förstå västliga dialekter är ett populärt tema i samtal om språk med arabisktalande personer.

De östliga dialekterna uppvisar större variation än de västliga och brukar i sin tur delas in i fyra dialektgrupper, medan de västliga utgör en grupp. Detta ger sammanlagt de fem olika dialektgrupperna i den vanliga kategoriseringen inom arabisk dialektforskning. Gruppernas ungefärliga geografiska utbredning visas i figur 9.

På grund av den komplicerade dialektsituationen är det svårt eller omöjligt att hitta en egenskap som är specifik för en av dessa dialektgrupper och som saknas i alla andra dialekter. Det är till exempel typiskt för egyptisk-sudanesiska dialekter att det standardarabiska *j* uttalas *g* (*Jaʿfar* → *Gaʿfar*, *Khadīja* → *Khadiga*). Men detta uttal gäller inte för alla dialekter i den här gruppen och det finns dialekter med det här uttalet som tydligt hör till andra dialektgrupper. Gränsdragningen bygger snarare på familjelikhet: det finns drag som återkommer i flera dialekter i en grupp men det är inte alla dialekter en grupp som har alla dessa drag. Dessutom kan vissa av dessa drag i några fall förekomma i andra grupper.

جعفر
خديجة

Ett annat vanligt och ofta mer användbart sätt att benämna dialekterna är efter länder eller städer, beroende på hur specifik man vill vara, till exempel *egyptisk arabiska* eller *kairoarabiska*. Det är ofta så man benämner dialekterna i vardagliga sammanhang. Typiskt är att man benämner dialekter efter städer i sitt eget land, där man är mer bekant med skillnaderna inom landet, men efter länder i andra områden.

Historisk uppdelning

En annan indelning av de arabiska dialekterna är den mellan å ena sidan ḥaḍarīdialekter, de ”bofasta” dialekterna, som historiskt förknippas med den bofasta befolkningen, och å andra sidan badawīdialekter, beduin-dialekterna som historiskt förknippas med nomadiska beduin-stammar. Denna indelning skär genom geografiska områden, och båda dessa typer

حضري
بدوئي

FIGUR 9: *De dominerande dialekttyperna i arabisktalande länder.*

av dialekter talas i flera olika arabisktalande länder. Badawīdialekterna har drag som är gemensamma med standardarabiska men som saknas i de flesta ḥaḍarīdialekter. Till exempel skiljer många badawīdialekter på ljuden *dh/d*, och *th/t* och har verbformer och pronomen för feminin plural (ett ”dom” för grupper av uteslutande kvinnor). Benämningarna *ḥaḍarī* och *badawī* är till stor del historiska. Många talare av badawīdialekter är bofasta och inte nomadiska beduiner. Dialekterna i städerna i och kring Arabiska halvön är, lite motsägelsefullt, av badawītyp. Riyadh- och bagdadarabiska är exempel på detta.

Exempel på dialekter

Som nämndes ovan är det svårt att hitta entydigt utmärkande drag för de fem dialektgrupperna. För att illustrera skillnaderna mellan dialekterna utgår beskrivningen här istället från dialekterna i fem arabiska huvudstäder: Rabat, Kairo, Damaskus, Bagdad och Riyadh, en dialekt från var och en av de fem geografiska dialektgrupperna.

De mest uppenbara skillnaderna mellan dialekterna är i ordförrådet. Detta illustreras i tabell 4 som listar några högfrekventa ord i de fem exempeldialekterna. Många skillnader i ordförrådet kan härledas till äldre arabiska ord som har genomgått olika ljud- och betydelseförändringar. För ord som handlar om vetenskapliga eller abstrakta teman lånar man ofta in ord från standardarabiska. Om tabell 4 i stället hade listat vetenskapliga termer hade skillnaderna mellan dialekterna varit mycket små.

Resten av detta kapitel är korta beskrivningar av utmärkande drag i uttalet och grammatiken i de fem exempeldialekterna. Detta är inte menat att ge fullständiga bilder av dialekterna utan är bara smakprov på hur de skiljer sig åt och på sådant talare av andra dialekter reagerar på.

Rabat (maghribīarabiska)

Dialekterna i Marocko delas in i prehilālī- och hilālīdialekter beroende på om de har sitt ursprung i den islamisk erövringen på 600-talet eller

TABELL 4: Skillnader i ordförrådet i fem dialekter. Tabellen läses bäst horisontellt, så att formen för ett och samma ord jämförs i de olika dialekterna.

	Rabat	Kairo	Damaskus	Bagdad	Riyadh
vad?	<i>āsh?</i>	<i>ēh?</i>	<i>shū?</i>	<i>shunu?*</i>	<i>wish</i>
vem?	<i>shkun?</i>	<i>mīn?</i>	<i>mīn?</i>	<i>minu?</i>	<i>min?</i>
nu	<i>dāba</i>	<i>dilwa'ti</i>	<i>halla'</i>	<i>hassa</i>	<i>dhaḥḥīn</i>
i morgon	<i>ghedda</i>	<i>bukra</i>	<i>bukra</i>	<i>bātshir</i>	<i>bātshir</i>
i går	<i>l-bareḥ</i>	<i>mbāreḥ</i>	<i>mbāreḥ</i>	<i>el-bārḥa</i>	<i>ams</i>
det finns	<i>kāyn</i>	<i>fī</i>	<i>fī</i>	<i>aku</i>	<i>fī</i>
jag vill	<i>bghit</i>	<i>‘āyiz</i>	<i>biddi</i>	<i>arīd</i>	<i>abi</i>
han skrev	<i>kteb</i>	<i>katab</i>	<i>katab</i>	<i>kitab</i>	<i>kitab</i>
han skriver	<i>ka-yekteb</i>	<i>b-yekteb</i>	<i>‘am yektob</i>	<i>da-yiktib</i>	<i>yaktib</i>
bra	<i>mezyan</i>	<i>kwayyis</i>	<i>mnēḥ</i>	<i>zēn</i>	<i>zēn</i>
hus	<i>bīt</i>	<i>bēt</i>	<i>bēt</i>	<i>bēt</i>	<i>bēt</i>
man	<i>rajel</i>	<i>riggāl</i>	<i>rijjāl</i>	<i>rijjāl</i>	<i>rajjāl</i>
kvinn	<i>mra</i>	<i>sitt</i>	<i>mara</i>	<i>mara</i>	<i>ḥurma</i>
den här (m.)	<i>hāda</i>	<i>da</i>	<i>hād</i>	<i>hādha</i>	<i>dha</i>
den här (f.)	<i>hādi</i>	<i>di</i>	<i>hāy</i>	<i>hādhi</i>	<i>dhi</i>

* Tillsammans med verb används i stället förstavelsen *sh-*, som i exemplet i början av kapitlet.

i en senare våg av immigration av Banū Hilāl-stammen från Arabiska halvön på 1100-talet. Dialekten i Rabat och de flesta andra stora städer är prehilālidialekter och härstammar från den första vågen av arabisering.

Utmärkande drag:

- Första person i nutidsverb böjs med *ne-* för 'jag' (*nekteb* 'jag skriver') och *n-u* för 'vi' (*nketbu* 'vi skriver'). Det är alltså en del av ordet (*n-*) som anger första person och en annan (*-u*) som anger att det är plural. Detta skiljer sig stort från böjningen i andra former av arabiska (jfr. tabell 6 på s. 66).

- Vokalsystemet är kraftigt reducerat med bara två korta vokaler (*e, u*), tre långa vokaler (*ā, ī, ū*) och inga diftonger. Många korta vokaler faller bort (*kitāb* → *ktāb* 'skrev', *anta* → *ntā* 'du'). Detta ger en karakteristisk "kompakt" eller korthuggen talmelodi och rytm, ofta med många konsonanter i följd.
- Dualis (se s. 83) är begränsat till mått- och tidsenheter. I övrigt används räkneordet *ḡūḡ* 'två', 'par' tillsammans med plural (*ḡūḡ flām* 'två filmer').
- En indefinit artikel, *wāḥed* 'en/ett', vilken saknas i andra dialekter, används märkligt nog i rabatarabiska med substantivet i bestämd form (*wāḥed l-bent* 'en flicka[n]').

Kairo (egyptisk-sudanesisk arabiska)

Kairo har en lång historia som kulturellt centrum i arabvärlden med sin stora och framgångsrika film- och musikindustri, vilket ger denna dialekt en speciell status. Egyptisk arabiska, så som den talas i Kairo, är därför den dialekt som förstås i flest områden. Det är till exempel vanligt att icke-egyptiska artister sjunger på kairoarabiska. Utöver detta är Egypten med stor marginal den mest folkrika arabiska nationen.

Utmärkande drag:

- Konsonanten *j* uttalas *g* (*Khadīja* → *Khadīga*, *Jaʿfar* → *Gaʿfar*). Detta är i Egypten också en accepterad form av standardarabiskt uttal.
- Frågeordet kommer sist i satsen ("Du heter vad?", "Bor här vem?"). Se exemplen i inledningen till det här kapitlet där frågeordet (markerat med fetstil) kommer först satsen i alla exempel utom i det egyptiska.
- De demonstrativa pronomen *da/di* 'den här (m./f.)' kommer efter substantivet (*il-walad da* 'den här pojken'), till skillnad från demonstrativa pronomen i andra former av arabiska där de kommer före. En del adverb är bildade som sammansättningar med det här ordet, till exempel *is-sana-di* 'i år' och *an-nahar-da* 'i dag'.

- Betoningen hamnar i många ord på näst sista stavelsen där den i andra dialekter hamnar på den första (*mádrasa* → *madrása* 'skola').

Damaskus (levantinsk arabiska)

Syrien har de senaste åren, även under inbördeskriget, haft en framgångsrik produktion både av inhemska tv-serier och av dubbning av populära utländska serier, framför allt turkiska, vilket har gjort damaskusdialekten vida känd i den arabisktalande världen. I och med inbördeskriget och det stora antalet flyktingar hör syriska dialekter i dag till de dominerande dialekterna i den arabiska diasporan. Bland arabisktalande personer i Sverige är syrisk arabiska sannolikt den största dialekten.

Utmärkande drag:

- Ett *b-* läggs till i början av de flesta verb i nutidsformen: *b-yedros* 'han studerar', *b-tedros* 'hon studerar'. (Se tabell 7 på s. 66 för ett mer utförligt exempel.) Kairoarabiska har en liknande förstavelse men med delvis annorlunda användning.
- Objekt markeras dubbelt, det vill säga att om objektet är en person så nämns det både som en pronomenändelse på verbet och fristående med prepositionen *la-* 'åt' (*shuft-u la-Aḥmad* 'Jag såg Aḥmad', ordagrant 'Jag såg honom åt Aḥmad').
- Sista vokalen i en fras blir ibland mycket lång och utdragen. Detta sker för att bilda imperativ (*skūūt!* 'Var tyst!'), för att markera frågor (*kīfāāk?* 'Hur är läget?') eller för att uttrycka emfas (*mā ba'rīf!* 'Jag vet inte!').

Bagdad (mesopotamisk arabiska)

De irakiska dialekterna brukar (av språkvetare) delas in i två underkategorier: *qeltu*-dialekterna och *gilit*-dialekterna efter hur ordet för 'jag sa' uttalas. *Qeltu*-dialekterna talas primärt i norra Irak och av kristna, medan den muslimska majoritetsbefolkningen i Bagdad talar en *gilit*-dialekt. Det är denna dialekt som beskrivs här. Bagdadarabiska är en

dialekt av badawītyp, och några av punkterna nedan gäller också för andra dialekter av den här typer, inklusive riyadharabiska.

Utmärkande drag:

- Språkljudet *k* uttalas *tsh* i närheten av vissa vokaler (*kān* → *tshān* 'var', *ism-ik* → *ism-itsh* 'ditt(f.) namn').
- En extra vokal skjuts in i ord som slutar på två konsonanter (*qalb* → *galub* 'hjärta', *silk* → *silik* 'sladd').
- Det possessiva pronomenet (se s. 89) *hans* är *-a* (*bēt-a* 'hans hus') i stället för *-u* som i många andra dialekter.
- Ordet för 'jag' är *āni* i stället för *ana*.
- Språkljuden *dh* och *th* skiljs från *d* och *t* medan de i många andra dialekter sammanfaller.

Riyadh (Arabiska halvön)

Dialektsituationen i Saudiarabien är speciell eftersom området under det senaste seklet har genomgått snabba förändringar till följd av utvecklingen av oljeekonomi. Denna utveckling har bland annat inneburit att moderna storstäder har vuxit fram med inflyttning från olika delar av landet. Den dialekt som här beskrivs som riyadharabiska kan därför ses som en avspiegling av den dialekt som talas i Najd, området i den nordöstra delen av landet. Som nämntes ovan är detta en dialekt av badawītyp och har mycket gemensamt med andra badawīdialekter.

Utmärkande drag:

- Standardarabiskt *q* uttalas *j*. Som nämnts ovan uttalas *q* i badawīdialekter som *g*. I riyadharabiska genomgår ljudet i vissa positioner en ytterligare förändring till *j* ([dʒ], som i engelska *James*, *wāqif* → *wājif* → *wājif* 'stående').
- Ändelsen *-in* används för att koppla ihop obestämda substantiv med adjektiv (*bēt kabīr* → *bēt-in kabīr* 'ett stort hus'). Den här ändelsen är till formen lik en specifikt standardarabisk ändelse men fyller här en helt annan grammatisk funktion.

- Det finns inga modifierande partiklar för verb i nutidsformen (med *b-*, *k-*, *ħa-* etc., se s. 90) utan dessa har bara sin ”nakna” form, i likhet med standardarabiska.
- Pronomen och verb böjs för feminin plural (*ktiban* ’de (f.) skrev’, mot *ktibaw* ’de (m.) skrev’).

Vidare läsning

Översikter: Det finns en mycket stor språkvetenskaplig litteratur om arabiska dialekter. Se Behnstedt och Woidich (2013) för en utförlig kommenterad bibliografi. För översikter över dialektal variation, se Procházka (2021) och Versteegh (2004). Jastrow (1980, tyska) är en detaljerade beskrivning av de fem dialektgrupperna. Korta, översiktliga beskrivningar av ett stort antal dialekter finns i *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (Versteegh, 2006–2009). Holes (2018) är en antologi med analyser av dialekternas historiska ursprung och utveckling.

Attityder mot västliga dialekter: Se S’hiri (2002), Hachimi (2013) och Schulthies (2015).

Dialektgrammatikor:

Rabat: Caubet (1993, franska, omfattande) och Harrell (1962/2010, mer kortfattad)

Kairo: Woidich (2006b, tyska)

Damaskus: Cowell (1964/2005, omfattande) och Ambros (1977, mer kortfattad)

Bagdad: Erwin (1963/2004)

Riyadh: Ingham (1994)

Dialektlexikon:

Rabat: Sobelman och Harrell (1963/2004)

Kairo: Badawi och Hinds (1986)

Damaskus: Stowasser och Ani (1964/2004)

Bagdad: Clarity (1964/2003)

KAPITEL 6

Standardarabiska och arabisk diglossi

Arabiska kännetecknas av en mycket stor skillnad mellan tal- och skriftspråket. Arabisktalande personer kan därför sägas använda två olika språk parallellt: dels den skriftspråkliga standardarabiskan (*fuṣḥā*), dels den lokala dialekten (*‘āmmiyya* eller *dārija*¹). Alla arabiska modersmålstalare lär sig den lokala dialekten som sitt förstaspråk när de lär sig tala, och de lär sig standardarabiska först när de börjar skolan och lär sig läsa och skriva. Att två varianter av samma språk används parallellt för olika funktioner kallas för *diglossi*. Den arabiska diglossin har stora konsekvenser för språkanvändning och språkinläring. Dessa effekter tas ofta för givna av modersmålstalare men kan vara svåra att helt förstå för talare icke-diglossiska språk.

فصحى
عامية
دارجة

I det här kapitlet beskrivs och diskuteras den arabiska diglossin ur flera perspektiv. Först ges en bild av skillnaderna mellan standardarabiska och de olika dialekterna. Därefter presenteras begreppen *standard-* och *icke-standardvarietet* vilka är speciellt användbara för att förstå den arabiska språksituationen. Sedan beskrivs hur arabiskans två språkformer, standard och dialekt, används för kommunikation i olika situationer i tal och skrift. Slutligen diskuteras vad allt detta får för konsekvenser för språkinläring av arabiska, både som första- och andraspråk.

¹I östra arabvärlden används ordet *‘āmmiyya* och västra ordet *dārija*.

Skillnader mellan standardarabiska och dialekterna

Arabisktalande samhällen utmärks av att talarna parallellt använder två former av språket, standardarabiska för skrift och formellt tal, och sin lokala talade dialekt för konversation och informell skrift. Skillnaderna mellan standardarabiska och de talade dialekterna rör alla delar av språket. Syftet med det här stycket är att illustrera dessa skillnader och att visa att det verkligen rör sig om olika språk.

Tydligast illustreras skillnaderna med ordförrådet. I tabell 5 och 6 listas frågeorden och några vanliga verb på standardarabiska och damaskusarabiska. Inget av frågeorden i tabell 5 är detsamma i de två formerna av arabiska. Bland verben i tabell 6 framgår att vissa former är helt olika, att andra liknar varandra och att ytterligare några nästan är identiska. I vissa fall har samma ord olika innebörd i standardarabiska och damaskusarabiska. Ordet *‘amila* betyder på standardarabiska ’arbetade’ medan motsvarande ord på damaskusarabiska, *‘amal*, betyder ’gjorde’. Exakt hur stor del av ordförrådet som skiljer sig åt är svårt att säga. Det beror på hur man räknar och vems ordförråd man undersöker. Till exempel visade en studie av ordförrådet hos palestinska barn att endast en femtedel av orden de använder överensstämmer med standardarabiska (Saiegh-Haddad & Spolsky, 2014).

TABELL 5: *Frågeord i damaskus- och standardarabiska*

	damaskus- arabiska	standard- arabiska
vad?	<i>shū?</i>	<i>ma?/mādhā?</i>
var?	<i>wēn?</i>	<i>ayna?</i>
hur?	<i>kīf?</i>	<i>kayfa?</i>
vem?	<i>mīn?</i>	<i>man?</i>
varför?	<i>lēsh?</i>	<i>limādha?</i>
när?	<i>ēmta?</i>	<i>mata?</i>

TABELL 6: *Verb i damaskus- och standardarabiska*

	damaskus- arabiska	standard- arabiska
kom	<i>ija</i>	<i>jā'</i>
gick	<i>rāḥ</i>	<i>dhahaba</i>
åt	<i>akal</i>	<i>akala</i>
drack	<i>sharab</i>	<i>shariba</i>
gjorde	<i>ʿamal</i>	<i>faʿala</i>
arbetade	<i>ishtaghal</i>	<i>ʿamila</i>
såg	<i>shāf</i>	<i>raʿa</i>
hörde	<i>sameʿ</i>	<i>samiʿa</i>
talade	<i>ḥakā</i>	<i>takallama</i>
skrev	<i>katab</i>	<i>kataba</i>
läste	<i>arā</i>	<i>qaraʿa</i>

Även skillnaderna när det gäller grammatik är stora. Ett exempel på detta är personböjningen i tabell 7. På arabiska böjs verb efter person. Som framgår av tabellen ser dessa former olika ut i standardarabiska och i dialekterna, här åter representerade av damaskusarabiska. Några skillnader framgår tydligt:

- De damaskusarabiska verbformerna har ett initialt *b-* som anger att det rör sig om ett allmänt påstående ("han kan skriva" eller "han brukar skriva") snarare än att det nödvändigtvis sker just nu. Detta *b-* kan på damaskusarabiska bytas ut mot andra förstavelser för att ändra tidsbetydelsen. Standardarabiska har inga motsvarande förstavelser.
- De flesta standardarabiska verbformer har ändelsen *-u* som indikerar grammatiskt modus (ung. förhållande till verkligheten). Ändelsen har ingen motsvarighet i dialekterna.
- Standardarabiska har specifika former för de feminina orden för 'ni' och 'de', samt för dualis (när 'ni' eller 'de' är exakt två personer). Damaskusarabiska och de flesta andra dialekter saknar sådana former.

TABELL 7: Personböjning i damaskus- och standardarabiska av *yaktubu 'skriver'*

	damaskus- arabiska	standard- arabiska
jag skriver	<i>b-e-kteb</i>	<i>a-ktub-u</i>
du (m.)	<i>b-te-kteb</i>	<i>ta-ktub-u</i>
du (f.)	<i>b-te-kteb-i</i>	<i>ta-ktub-īn</i>
han	<i>b-ye-kteb</i>	<i>ya-ktub-u</i>
hon	<i>b-te-kteb</i>	<i>ta-kutb-u</i>
ni (två)	—	<i>ta-ktub-āni</i>
de (två)	—	<i>ya-ktub-āni</i>
vi	<i>m-ne-kteb</i>	<i>na-ktub-u</i>
ni (m.)	<i>b-te-kteb-u</i>	<i>ta-ktub-ūna</i>
ni (f.)	—	<i>ta-ktub-na</i>
de (m.)	<i>b-ye-kteb-u</i>	<i>ya-ktub-ūna</i>
de (f.)	—	<i>ya-ktub-na</i>

Systemen är i övrigt ganska lika i hur *t-*, *y-*, *n-* etc. används för att ange person. Liknande skillnader och likheter framkommer i alla delar av grammatiken oavsett vilken dialekt man jämför med.

Ett motargument mot beskrivningen av arabiska som bestående av två språkformer är att alla moderna språk, inte bara arabiska, uppvisar skillnader mellan skrift- och talspråk. Även svenska har skriftspråkliga former som inte motsvarar hur man pratar. Man skriver *de* och *dem* men säger *dom*, man skriver *tycker om att* men säger *tycker om å*, och så vidare. Men skillnaderna mellan det svenska talspråket och skriftspråket är i själva verket ganska små. Om man läser det här stycket högt låter det mycket likt hur många svensktalande personer normal sett pratar. Detta gäller inte för arabiska. En standardarabisk skriven text innehåller en stor andel ord och böjningsformer som aldrig skulle användas i vanligt talspråk. En arabisk text som läses upp högt låter radikalt annorlunda jämfört med hur samma innehåll skulle låta i vanlig konversation.

Hur stort avståndet mellan talspråket och skriftspråket är i olika språk kan alltså ses som ett spektrum där vissa språk uppvisar stora skillnader och andra mindre. Arabiska befinner sig nära ena änden av detta spektrum med stora skillnader mellan talspråket och skriftspråket och svenska nära den andra änden med små skillnader.

Skillnaderna mellan de två formerna av arabiska handlar alltså inte bara om uttalsregler eller om att vissa ord inte stavas som de låter. Skillnaderna är djupgående och av sådan art att det ofta är lämpligt att betrakta standardarabiska och de olika talade dialekterna som separata språk.

Standard- och icke-standardvarieteter

Begreppen *dialekt* och *språk* kan vara besvärliga när man försöker beskriva en komplicerad språklig situation som den i arabiska (se terminologiruta 4, s. 53). Man kan bättre förstå relationen mellan det arabiska standardspråket och de olika talspråken i termer av *standardvarietet* och *icke-standardvarietet*. Dessa begrepp kan också användas för att jämföra den arabiska språksituationen med den svenska.

Standardvarieteten i svenska och liknande språk

Ett sätt att tala kallas för en *varietet*. En varietet kan vara språkbruket i ett visst geografiskt område, en åldersgrupp, en social klass eller något annat. Några exempel på svenska varieteter är skånska, värmändska, förortssvenska, kanslisvenska och rikssvenska. En av varieteterna i ett språk har en speciell status som *standardvarietet*. Svenskans standardvarietet kallas ofta för rikssvenska. Standardvarieteten används i skrift, lärs ut i skolor och har högst status. En följd av detta är att standardvarieteten representerar vad som anses språklig korrekt. Den betraktas som den ”riktiga” eller ”egentliga” formen av språket medan icke-standardvarieteterna betraktas som avvikelser från denna standard eller till och med som språkliga fel.

TERMINOLOGIRUTA 5: *Klassisk arabiska och modern standardarabiska*

Det finns flera olika benämningar för det arabiska standardspråket. Begreppet *klassisk arabiska* används ofta för den form av språket som användes som bildnings- och litteraturspråk under det arabisk-islamiska imperiets storhetstid från 800- till 1200-talet. Ibland innefattas också den förislamiska och tidiga islamiska arabiskan (före 800-talet), till exempel så som språket används i Koranen. Standardarabiska genomgick stora förändringar under 1800-talet med den så kallade arabiska renässansen eller *al-nahda* ('uppvaknandet') då man strävade efter att modernisera samhället, kulturen och språket. I den då framväxande tidningspressen och romankonsten utvecklades ett språk som överensstämmer med den klassiska arabiska grammatiken men som saknar det klassiska språkets utstuderade stilfigurer. Detta nya skriftspråk kallas i den västerländska universitetsvärlden för *modern standardarabiska* (förkortat MSA). I den arabisktalande världen undviker man ofta att dela upp språket i olika historiskt definierade former och ser i stället standardarabiska (*fushā*) som ett enda stabilt och kontinuerligt använt språk.

Standardvarieteteten är mycket användbar eftersom den (i de flesta språk) fungerar som en sorts universalspråk som kan användas både i skrift och som formellt och informellt talspråk. Med standardvarieteteten kan man göra allt man behöver göra med ett språk. Det är därför det självklara valet för den som lär sig språket som andraspråk. Icke-standardvarieteteterna är mer begränsade i sina användningsområden. De används som vardagligt talspråk men i regel inte i skrift eller i formella situationer.

Vilken varietet eller dialekt som bli standardvarietet i ett språk är inte på förhand givet och beror på historiska och sociala faktorer. Ofta är det den varietet som talas av den bildade eliten i huvudstaden som får status som standard. Standardvarieteten är därmed förknippad med bildning och med de privilegierade samhällsklasserna och deras sociala status.

Standardvarieteten i arabiska

Standardvarietetens roll i arabiska står i stark kontrast till dess roll i svenska. För det första är standardarabiska inte ett universalspråk på det sätt som standardvarieteten är i många andra språk. Den används bara i skrift och i mycket formellt tal. Det är därför inte heller självklart att standardarabiska är det bästa alternativet för den som vill lära sig arabiska som andraspråk. Om det primära syftet är att konversera kan en dialekt vara mer användbar.

För det andra bygger standardarabiska inte på en varietet som talas av någon grupp i samhället. Standardarabiska bygger i stället på hur språket beskrevs i klassiska grammatikor under medeltiden. Eftersom denna varietet inte talas av privilegierade grupper i samhället (och inte av någon annan heller) är den inte förknippad med social status eller klass.

Det är viktigt att ha dessa skillnader i åtanke i diskussioner om arabiska. Orden *dialekt* och *standardspråk* (eller standardarabiska) har andra implikationer när det gäller arabiska än när det gäller många andra språk. I arabiskspråkiga samhällen är standardvarieteten inte ett universalspråk som kan användas i alla situationer och det är inte kopplat till prestige och status. Standardarabiska är ett skrift- och bildningsspråk, inte mer än det.

Diglossi och varieteternas funktioner

Standardarabiska är primärt ett skriftspråk och dialekterna är primärt talspråk. Men situationen är i realiteten lite mer komplicerad. I en del

TABELL 8: *Funktionell uppdelning mellan standardarabiska och dialekt*

	standardarabiska <i>formellt/offentligt</i>	dialekt <i>informellt/privat</i>
Tal	föreläsningar offentliga tal nyhetssändningar	konversation nöjesmedia drama
Skrift	böcker tidningar hemsidor administration	sms sociala medier dialog i skönlitteratur reklam

situationer talar man standardarabiska och i en del skriver man på dialekt. I många situationer finns det tydliga konventioner om vilken varietet (standard eller dialekt) som ska användas medan det i andra inte är lika självklart. Generellt sett används standardarabiska när situationen är formell och offentlig, och dialekten när situation är informell och privat. Skriftspråket är ofta formellt och därför förknippat med standardarabiska, och talspråket är ofta informellt och därför förknippat med dialekt, men kopplingen är inte absolut. Tabell 8 ger en förenklad uppställning av exempel på hur standardarabiska och dialekt används i tal och skrift i olika sammanhang. Detta diskuteras mer i detalj nedan.

Standardarabiska och dialekt i tal

Dialekten är det primära talspråket. När man talar med sin familj, vänner eller kollegor, när man handlar i en butik eller beställer mat på en restaurang, gör man detta på dialekt. Dialekten är den arabiska som präglar hela livet, språket för all social interaktion. Den absolut största delen av allt språk man exponeras för och själv använder under en dag är dialektal arabiska. Dialekterna kan mot denna bakgrund betraktas som den primära formen av arabiska.

Att som modersmålstalare i en informell och vardaglig situation tilltala någon på standardarabiska skulle uppfattas som ett märkligt och avvikande beteende. För talare av språk där standardvarieteteten också används som informellt talspråk kan det vara svårt att intuitivt förstå detta. Det är inte så att standardarabiska i vardagligt tal låter ålderdomligt, för standardarabiska är i högsta grad ett modernt språk. Det är inte heller så att det låter främmande, för alla läser dagligen standardarabiska och hör det i radio och på tv. Det handlar snarare om en stark känsla av att någonting är på fel plats, som att använda svordomar i en föreläsning eller att uttrycka sig krångligt akademiskt när man talar med ett barn. Det är fel språk för fel tillfälle, och effekten är nästan alltid komisk.

Däremot används standardarabiska som talspråk när man talar i offentliga och formella sammanhang, exempelvis i nyhetssändningar, offentliga tal, föreläsningar, predikningar, berättarröster i dokumentärer och liknande. I sådana situationer kan det tvärtom vara opassande att tala dialekt eftersom det uppfattas som ovärdigt för situationen. Det finns också sammanhang där man förväntas tala standardarabiska fritt utan att läsa från en skriven text, till exempel i nyhetsintervjuer och paneldiskussioner, men detta är mindre vanligt. De flesta människor är ovana och obekväma med att tala standardarabiska och har heller inte någon anledning att bli bättre på det.

I media styrs valet mellan standardarabiska och dialekt av tilltalet. Nyheter, dokumentärer och andra ”seriösa” program presenteras på standardarabiska, medan underhållningsprogram där stämningen är personlig och uppsluppen är på dialekt. Var gränsen går skiljer sig något mellan olika tv-kanaler. Panarabiska nyhetskanaler som al-Jazira och al-’Arabiyya håller sig strikt till standardarabiska medan många program på nationella tv-kanaler är på den lokala dialekten.

Eftersom det är dialekterna som används för sociala funktioner har de utvecklade former och konventioner för att uttrycka saker som artighet, respekt, ilska, irritation, humor och intimitet. Standardarabiska används inte för social interaktion och har därför inte utvecklat verktyg för detta. Sådana saker är därför svåra eller omöjliga att uttrycka på standardarabiska på ett naturligt sätt.

TERMINOLOGIRUTA 6: *Formell talad arabiska*

I formella offentliga situationer där man talar standardarabiska fritt, utan att följa ett manuskript, blandar man ofta in element av sin dialekt eller använder en förenklad form av standardarabiska. Språkvetare kallar här typen av arabiska för *formell* eller *bildad talad arabiska* (*Formal/Educated Spoken Arabic*). Det finns flera anledningar till att man blandar in sin dialekt i den här typen av tal: att man inte helt behärskar standardarabiska, att det känns för styltat och konstlat att tala ren standardarabiska eller att man inte vill framstå som språkligt pedantisk och världsfrånvärd. Det har visat sig oerhört svårt att beskriva den här typen av tal eftersom olika talare kombinerar standardarabiska och dialekt på väldigt olika sätt och i olika utsträckning. Personer som ofta talar i sådana sammanhang verkar utveckla egna individuella och unika sätt att tala formellt.

Standardarabiska och dialekt i skrift

Standardarabiska är det språk man lär sig skriva på i skolan, och det är det språk man behöver för att läsa allt från tidningsartiklar och skönlitteratur till kvitton, räkningar och kontrakt. All viktig skriftlig information och litterär kultur är på standardarabiska.

Tekniska landvinningar under de sista årtiondena har öppnat nya områden för skriftlig kommunikation, först med sms och andra typer av snabba textmeddelanden och sedan med sociala medier. I dessa typer av kommunikation har skriven dialekt kommit att bli helt dominerande i arabvärlden. Skriven dialekt är därför i dag en livaktig del av språket. Att användningen av informell skrift har ökat i samband med teknologisk utveckling är givetvis inte speciellt för arabiska. Liknande tendenser syns i sociala medier också i andra språk. Effekten är dock mer djupgående för arabiska eftersom avståndet mellan tal- och skriftspråket

är så stort. Att skriva talspråkligt på arabiska handlar i hög grad om att faktiskt skriva på ett annat språk.

Även om skriven dialekt i dag är ett utbrett fenomen är formen inte formellt reglerad. Ingen får i skolan lära sig hur man stavar på dialekt. Det finns inga fastslagna stavningsregler för hur man skriver ett visst dialektalt ord, bara mer eller mindre etablerade konventioner. Många arabisktalande personer skulle också motsätta sig tanken på sådana regler eftersom dialekterna av många inte betraktas som ”riktig” arabiska. Stavningsvariationen i skriven dialekt är speciellt tydlig i ord som bara skiljer sig från standardarabiska när det gäller uttalet. En del personer väljer i sådana fall att behålla den standardarabiska stavningen (underförstått att ordet ändå ska uttalas dialektalt) medan andra väljer att anpassa stavningen efter uttalet.

Konsekvenser för språkinlärare

Standardarabiska och dialekter fyller olika och kompletterande funktioner. Standardarabiska fungerar inte som ett universalspråk som kan användas i alla situationer. För att vara fullt kompetent i arabiska måste man därför ha färdigheter i båda; standardarabiska för att läsa och skriva och en dialekt för att konversera. Att helt ”kunna arabiska” innebär därför i praktiken att kunna två språk. Det är detta som mer än någonting annat gör arabiska till ett svårt språk att lära sig. Det är en svårighet både för den som har arabiska som modersmål och för den som lär sig arabiska som ett andraspråk, men på olika sätt.

Arabisk som förstaspråk

Personer som talar arabiska som modersmål lär sig först sina föräldrars dialekt när de lär sig prata, och de lär sig standardarabiska först när de lär sig läsa och skriva. I många språk innebär att lära sig läsa och skriva i stort sett att lära sig en grafisk representation av det språk man redan talar. Det är därför svårare att lära sig läsa och skriva på arabiska än vad det är på många andra språk. Detta är en bidragande orsak till den relativt låga graden av läs- och skrivkunnighet i arabisktalande länder.

TERMINOLOGIRUTA 7: *Modersmål, förstaspråk och arvspråk*

Med modersmål menas i regel det språk man lär sig i barndomen och det språk man bäst behärskar. För de flesta sammanfaller de här två innebörderna och begreppet är då oproblematiskt. I andra sammanhang är begreppet besvärligare. Vad gäller arabiska anser de flesta språkvetare att för modersmålstalare är dialekten ett förstaspråk och standardarabiska ett andraspråk. Många arabisktalande personer motsätter sig den här beskrivningen, antingen för att de anser att dialekterna inte är riktiga språk att jämföras med standardarabiska eller för att de anser att standardarabiska och dialekterna är två delar av samma språk.

Begreppet modersmål kan också vara problematiskt i samband med *arvspråkstalare*, personer som har lärt sig ett annat språk i barndomen än det som talas av det omgivande majoritetssamhället. Många arabisktalande personer uppvuxna i Sverige faller inom denna kategori. Typiskt för dessa talare är att de senare i uppväxten utvecklar större färdighet i majoritetsspråket än arvspråket, och att ordförrådet i arvspråket är begränsat till sådant som rör hemmiljön och vardagen.

Svårigheterna med läsinlärning förvärras i arabvärlden av den mycket konservativa språksynen i det arabiska utbildningsväsendet. I denna språksyn ses dialekten inte som en egen form av språket utan bara som ett allmänt dåligt språk som barn inte bör exponeras för. I arabiska läromedel ignorerar man därför helt att det ens finns dialekter, och elever ges inte möjlighet att jämföra och kontrastera den standardarabiska de håller på att lära sig med den dialekt de redan kan. Att lära sig läsa och skriva som arabisktalande person, så som språket traditionellt undervisas, handlar därmed i stor utsträckning om att undertrycka sin inlärd språkliga intuition i stället för att förstå och hantera den.

Arabiska som andraspråk

Personer som lär sig arabiska som ett andraspråk möter skillnaden mellan standardarabiska och dialekterna från ett annat håll. Där modersmålstalaren först lär sig en dialekt och sedan standardarabiska möter andraspråksinläraren dessa två samtidigt. Detta pekar på två grundläggande frågor för andraspråksinläring av arabiska:

- I vilken ordning bör man lära sig standardarabiska och en dialekt?
- Vilken dialekt bör man lära sig?

Båda dessa frågor har diskuterats länge och livligt bland arabiskalärare, och flera olika lösningar har presenterats.

Traditionellt har undervisning i arabiska för andraspråksinlärare varit helt inriktad på standardarabiska. Detta är fortfarande fallet vid många universitet. Argumenten för detta är att man med standardarabiska kan göra sig förstådd över hela arabvärlden och att dialekterna inte är standardiserade utan innefattar mycket variation vilket gör dem svåra att lära ut. Dessutom ger detta studenterna frihet att själva välja vilken dialekt de senare vill lära sig. Studenter förutsätts då lära sig en dialekt på egen hand om de är intresserade, i regel i samband med utlandsstudier. Nackdelen med den här metoden är att studenten introduceras för en form av språket som inte är brukbar som talspråk. Många som har lärt sig arabiska genom att först endast studera standardarabiska har varit frustrerade över att inte förstå vanligt tilltal och över att inte kunna använda språket i praktiska situationer utanför klassrummet.

En del arabiskalärare vid universitet i Europa och Amerika förordar i stället en metod där de tidigt i studierna introducerar studenter för en talad dialekt parallellt med, eller till och med före, undervisningen i standardarabiska. Detta blir allt vanligare i program på universitetsnivå. Metoden har fördelen att studenterna snabbt får språkliga färdigheter som direkt kan användas utanför klassrummet i sociala situationer. Nackdelen är att studenterna i praktiken måste lära sig två olika om än nära besläktade språk samtidigt. Detta kan vara förvirrande och frustrerande. För många vanliga ord måste de lära sig två varianter och

förstå vilken av dessa varianter som används i vilket sammanhang, och för stora delar av grammatiken måste de lära sig dubbla uppsättningar böjningsparadigm.

Vidare läsning

Diglossi: Begreppet introducerades i Ferguson (1959). För vidare teoretisk utveckling av begreppet, se Hudson (2002). Mejdell (2008) är en bra diskussion av begreppet 'standardvarietet' i arabiska i jämförelse med andra språk. En detaljerad bild av diglossins innebörd för människors dagliga liv samt uppfattningar och attityder till språket ges i Haeri (2003). Holes (2013) ger en beskrivning av användningen av standardarabiska och dialekt i olika kulturyttringar. Ibrahim (1986) och Al-Wer (2013) beskriver hur standardarabiska till skillnad från standardvarietet i andra språk inte bär prestige och inte är en klassmarkör.

Standardarabiskans historiska utveckling: Chejne (1969) och Versteegh (2001) ger båda mycket information om den klassiska eran fram till modern tid.

Formell talad arabiska: Ämnet har en lång forskningstradition. Blanc (1964) är en pionjär, och Mejdell (2006) och Hallberg (2016) är senare tillskott. Se Mejdell (2021) för en översikt.

Skriven dialekt: Den allt större acceptansen för skriven dialekt, såväl i vardagliga sammanhang som i litteratur, diskuteras ur flera olika perspektiv i Høigilt och Mejdell (2017).

Arvspråk: Montrul (2010) är en bra översikt över arvspråk generellt. Albirini har gjort flera studier om arabiska arvspråkstalare, t.ex. Albirini m. fl. (2013) och Albirini och Benmamoun (2014).

Förstaspråksundervisning: Saiegh-Haddad (2022) diskuterar forskning om effekter av diglossi för läs- och skrivinlärning. För beskrivningar av policyn i arabvärlden att inte ta hänsyn till dialekter i grundskoleundervisning, se Saiegh-Haddad och Everatt (2017) och Hallberg (2023). För diglossins förhållande till graden av skrivkunighet, se Myhill (2014). Shendy (2022) är en utförlig argumentation

för det radikala förslaget att låta barn först lära sig läsa och skriva på sin dialekt innan de lär sig standardarabiska.

Andraspråksundervisning: Förespråkare för att tidigt introducera dialektal arabiska i andraspråksundervisning diskuterar detta i Wahba m. fl. (2006) och i Al-Batal (2018). Motargument framförs i Eisele (2018) och Alhawary (2021).

KAPITEL 7

Grammatisk översikt

Arabiska är inte besläktat med svenska eller något annat europeiskt språk och dess grammatik skiljer sig i vissa avseenden radikalt från grammatiken i de språk som traditionellt lärs ut i svensk skola. Det här kapitlet ger en överblick över de delar av den arabiska grammatiken som ur ett svenskt perspektiv förefaller annorlunda, med fokus på grammatik som är gemensam för standardarabiska och de arabiska dialekterna. Först beskrivs arabiskans morfologi (hur ord bildas och böjs) och sedan dess syntax (hur ord kombineras till större enheter). Arabiska utmärks av en komplex morfologi, varför denna del får störst utrymme. Slutligen ges några exempel på grammatik som är specifik för dialekterna.

Det här kapitlet innehåller en del språkliga exempel i glosserad form. Detta är en metod som ofta används i språkvetenskaplig litteratur för att tydliggöra strukturen i ett språk som läsaren kanske inte är bekant med. Ett glosserat exempel består av tre rader: exemplet på originalspråket, en ord för ord-översättning (eventuellt med grammatiska förkortningar, se s. 8) och en sedvanlig översättning. Följande exempel illustrerar detta.

- (1) *hādhā mithāl* ‘*arabiyy basīṭ*
 detta exempel arabiskt enkelt
 ’Detta är ett enkelt arabiskt exempel.’

I det här exemplet kan man med hjälp av ord för ord-översättningen och utan att kunna arabiska se att adjektiven (*enkelt* och *arabiskt*) kommer efter huvudordet (*exempel*) och att det inte finns någon motsvarighet till verbet *är* eller den obestämda artikeln *ett*.

TERMINOLOGIRUTA 8: *Morfologi, syntax och grammatikens nivåer*

Grammatik brukar delas upp i morfologi och syntax. *Morfologi* är den del av grammatiken som behandlar ordens olika former, som *form, former, formen, formernas* etc. *Syntax* är den delen av grammatiken som behandlar enheter som är större än det enskilda ordet. Ett språks syntax beskriver bland annat dess ordföljd, till exempel huruvida adjektivet kommer före substantivet som i svenska (*stor bil*) eller efter som i arabiska (*bil stor*).

Arabiska är ett *flekterande* språk vilket innebär att det i stor utsträckning använder morfologi för att organisera språklig information. På så vis kan väldigt mycket innebörd läggas i ett enda ord. Många enskilda arabiska ord måste därför översättas till svenska som en hel fras eller mening:

- (2) *b-yifham-ū-hā-sh*
 IND-förstår-de-henne-inte
 'de förstår henne inte' (palestinsk arabiska)

Morfologi

Rot- och mönstersystemet

I de flesta språk böjs och omvandlas ord genom att man lägger till ändelser (*suffix*) eller förstavelser (*prefix*) till en fast ordstam. På svenska kan till exempel ordet *hopp* modifieras på detta sätt genom att delar läggs till före och efter stammen: *hopp, avhopp, hoppa, påhopp, hoppet, påhoppad* etc. Svenska ord har därmed en fast, oföränderlig kärna som bär ordets grundläggande betydelse.

På arabiska består motsvarande kärna inte av en rad konsonanter och vokaler utan av en serie av tre konsonanter i en viss ordning. Dessa

TABELL 9: Rot- och mönstersystemet

	al- i ā a	a a a	ya u /a a	ma a a (a)
	handling	verb, dåtid	verb, nutid	plats
<i>d-r-s</i> [studier]	al- ḍ i r ā s a	ḍ a r a s a	ya ḍ r u s	ma ḍ r a s a
	studierna	studerade	studerar	skola
<i>k-t-b</i> [skrift]	al- k i t ā b a	k a t a b a	ya k t u b	ma k t a b a
	skrivandet	skrev	skriver	bibliotek
<i>ṣ-n-^c</i> [tillverkning]	al- ṣ i n ā ^c a	ṣ a n a ^c a	ya ṣ n a ^c	ma ṣ n a ^c
	tillverkningen	tillverkade	tillverkar	fabrik
<i>s-b-ḥ</i> [simma/bada]	al- s i b ā ḥ a	s a b a ḥ a	ya s b a ḥ	ma s b a ḥ
	simningen	simmade	simmar	bassäng

kallas för ordets *rot* eller *rotkonsonanter*. (Vissa ord har fyra eller fler rotkonsonanter, men det är mindre vanligt.) Eftersom roten bara består av konsonanter måste andra delar läggas till för att den ska kunna uttalas. För att roten ska bli ett uttalbart ord måste den sättas in i ett mönster bestående av vokaler och eventuellt ytterligare konsonanter. Roten *d-r-s* bär till exempel den abstrakta betydelsen av *studier*. Genom att sätta den här roten i olika mönster bildas ord som har med studier att göra. Den kan kombineras med mönstret *maaaa* som används för att bilda platssubstantiv. Detta ger ordet *maḍrasa*, 'en plats för studier', det vill säga *skola*. Om man använder samma mönster, som anger en plats, men i stället stoppar in roten *k-t-b* som bär den abstrakta betydelsen *skrift* eller *skrivande* får man *maktaba*, 'en plats för skrift', det vill säga *bibliotek*. Fler exempel finns i tabell 9. Det finns ett stort antal sådana mönster för olika typer av ord: verb av olika slag, plural (se nedan), apparater, utförare av en handling, handlingen i sig, smeknamn och mycket annat.

Även många låneord passas in i det här systemet. Ofta används formen *aaa* för att skapa verb av fyra rotkonsonanter som plockas ut ur ett utländskt ord. De följande är exempel på sådana låneord från engelska:

مدرسة

مكتبة

كنسل	k a n s a l	ställa in
فرمت	f a r m a t	formatera
فلتر	f a l t a r	filtrera
تلفن	t a l f a n	telefonera
مسج	m a s s a j	skicka sms
شيك	sh a y y a k	kontrollera

Genus

I likhet med de romanska språken (franska, spanska, italienska etc.) har arabiska två grammatiska genus: maskulin och feminin. Alla substantiv är antingen grammatiskt feminina eller maskulina. Feminina ord är i regel de som slutar med ändelsen *-a*, i skrift representerad med en speciell bokstav (*tā' marbūta* ة). För ord som syftar på levande varelser är grammatiskt genus kopplat till biologiskt kön, och många sådana ord har därför två varianter:

والدة	<i>wālid/-a</i>	pappa/mamma
مدرس/ة	<i>mudarris/-a</i>	lärare/lärlarinna
كاتب/ة	<i>kātib/-a</i>	författare/författarinna
كلب/ة	<i>kalb/-a</i>	hanhund/tik
قط/ة	<i>qitt/-a</i>	hankatt/honkatt

Arabiska substantiv som inte syftar på levande varelser är också de antingen maskulina eller feminina. Eftersom de flesta feminina ord slutar på *-a* framgår det av formen om ett ord är maskulint eller feminint, vilket gör systemet relativt enkelt att lära sig. Detta kan jämföras med det svenska genussystemet med *en* och *ett* som inte är kopplat till biologiskt kön och där man ofta inte kan utläsa ordets genus av dess form. På arabiska finns inte heller speciella pronomen för ting, som svenskans *den* och *det*. I stället refererar man till feminina ting med *hiya* 'hon' och till maskulina ting med *huwa* 'han'.

Grammatiskt genus påverkar många delar av språket. Verb har maskulina och feminina former beroende på vem eller vad som utför något (*yaktub/taktub* 'han/hon skriver') och adjektiv har maskulina och

feminina former beroende vilket ord det beskriver (*kabīr/kabīra* 'stor' كبير/كبيرة m./f.).

Numerus

Numerus är grammatiska former som anger antal. Svenska har två numerus: singular och plural. Arabiska har tre: singular, plural och dualis.

Plural bildas på tre olika sätt. Ändelsen *-īn* (*-ūn* i vissa grammatiska positioner i standardarabiska) används för många maskulina ord som syftar på människor:

<i>suwaydī</i>	→	<i>suwaydiyyīn</i>	svenskar	سويدي/يين
<i>muslim</i>	→	<i>muslimīn</i>	muslimer	مسلم/يين

Ändelsen *-āt* används för många feminina ord:

<i>suwaydiyya</i>	→	<i>suwaydiyyāt</i>	svenskor	سويدية/يات
<i>muslima</i>	→	<i>muslimāt</i>	muslimskor	مسلمة/يات
<i>tāwila</i>	→	<i>tāwilāt</i>	bord	طاولة/يات
<i>jāmi'a</i>	→	<i>jāmi'āt</i>	universitet	جامعة/يات

Bruten plural innebär att rotkonsonanterna i ordet plockas ut och sätts in i ett nytt mönster. Det finns ett stort antal mönster för bruten plural och inga fasta regler för vilka ord som tar vilket mönster. Två av de vanligaste mönstren för bruten plural är

– □u□ū□

<i>bayt</i>	→	<i>būyūt</i>	hus	بيت/بيوت
<i>bank</i>	→	<i>bunūk</i>	banker	بنك/بنوك
<i>dars</i>	→	<i>durūs</i>	lektioner	درس/دروس

– 'a□□ā□

<i>walad</i>	→	<i>'awlād</i>	pojkar	ولد/أولاد
<i>film</i>	→	<i>'afilām</i>	filmer	فيلم/أفلام
<i>shay'</i>	→	<i>'ashyā'</i>	saker	شيء/أشياء

Dualis, arabiskans tredje numerus, används när det är exakt två av någonting. De pluralformer som beskrivs ovan används därför bara för saker som är tre eller fler. Dualis av substantiv bildas med ändelsen *-ayn* (*-ān* i vissa grammatiska positioner i standardarabiska):

ولد/بين	<i>walad</i>	→	<i>waladayn</i>	två pojkar
فيلم/بين	<i>film</i>	→	<i>filmayn</i>	två filmer
شيء/بين	<i>shay'</i>	→	<i>shay'ayn</i>	två saker

På standardarabiska används dualisformer också i andra ordklasser, så att det till exempel finns en speciell verbform för när det är två personer som gör någonting (se tabell 7, s. 66) och ett pronomen *humā*, 'de [två]' för att omnämna två personer. På dialekterna är dualis däremot begränsat till substantiv.

Bestämning

Den bestämda artikeln på arabiska är *al-*. Den läggs till i början av ord för att få bestämd form. Detta motsvarar alltså ändelserna *-en* och *-et* på svenska, som i *bilen* och *huset*. I ord som börjar med en konsonant som uttalas på eller vid tänderna (*s, d, t, sh* etc.) försvinner *l:et* i *al-* i uttalet och ordets första konsonant förlängs. Man säger till exempel inte *al-salāmu* 'alaykum ('friden över er'), utan *as-salāmu* 'alaykum (med ett långt *s*), och man säger inte *al-diskū* utan *ad-diskū* ('diskoteket').¹

Arabiska har däremot ingen obestämd artikel motsvarande svenskans *en* eller *ett*. Ord blir i stället obestämda genom avsaknaden av *al-*:

- (3) a. *Muṣṭafā yaqra' al-jarīda*
 Muṣṭafā läser BES-tidning
 'Mustafa läser tidningen.'
- b. *Muṣṭafā yaqra' jarīda*
 Muṣṭafā läser tidning
 'Mustafa läser en tidning.'

¹Olika transkriptionssystem skiljer sig i åt när det gäller hur de representerar det här uttalet. I det system som används här (se s. 47) skrivs den bestämda artikeln alltid som *al-*, oavsett hur den uttalas, vilket också är fallet i den arabiska skriften.

På arabiska används också den bestämda formen med *al-* för generella påståenden av den typ där man på svenska ofta använder en naken form med varken bestämd eller obestämd artikel:

- (4) a. *Rīm tuḥibb al-qahwa*
 Rīm gillar BES-kaffe
 'Rīm gillar kaffe.'
- b. *ʿAbd Allāh yadrus al-adab al-ʿarabī*
 'Abdallah studerar BES-litteratur BES-arabisk
 'Abdallah studerar arabisk litteratur.'

Kasus- och modusändelser (al-ʿiʿrāb)

Standardarabiska har ett system av kasus- och modusändelser (på arabiska *al-ʿiʿrāb*) som är märkligt på det sättet att det i oftast inte framgår i skrift och i princip är valbart i uttal. *Kasus* är en grammatisk kategori som anger ordets roll i satsen. Ordet *walad* ('en pojke') har till exempel fyra former:

- walad-un* om det utför handlingen (nominativ)
walad-an om det är objekt (ackusativ)
walad-in om det äger ett annat ord eller föregås av en preposition (genitiv)
walad om kasusändelsen utelämnas

Verben har ett liknande system, kallat *modus*, så att verben tar olika ändelser beroende vad de har för roll i satsen.

Kasus- och modusändelser har en motsägelsefull position i den standardarabiska grammatiken. Å ena sidan saknar de motsvarighet i de arabiska dialekterna och har därför kommit att bli en symbolisk markör för "korrekt" standardarabiska. Man lägger därför stort fokus på dessa ändelser i traditionell språkundervisning. Å andra sidan finns kasus- och modusändelserna för de flesta ord inte representerade i skrift,²

²Det är möjligt att skiva ut dem med hjälp av vokaltecken, men dessa används inte i vanlig text. Se kapitel 3.

och de uttalas i större utsträckning bara i mycket formella situationer. Ändelserna behövs inte för att läsaren ska förstå texten eftersom ordens grammatiska roll alltid framgår av ordföljden. De fungerar därmed som ett extra lager av ”högspråklighet” eller språklig korrekthet. De fyller primärt en stilistisk funktion, inte en grammatisk, även om de är grammatiskt bestämda.

Eftersom kasus- och modusändelser inte framgår i skrift kan man när man läser en text högt välja om man vill uttala dem. Meningen nedan kan till exempel läsas antingen med ändelserna, som i (5 b), eller utan ändelserna, som i (5 c), utan att detta påverkar betydelsen.

- (5) a. يظهر الإعراب في آخر الكلمة.
- b. *yazhar-u l-i'rāb-u fī ākhir-i l-kalimat-i*
 syns-IND BES-kasus-NOM i slut-GEN BES-ord-GEN
- c. *yazhar al-i'rāb fī ākhir al-kalima*
 syns BES-kasus i slut BES-ord
- 'Kasus syns i slutet av ordet.'

Att uttala alla ändelser anses vara det mest korrekta sättet att läsa, och det är det elever tränas i när de lär sig läsa och skriva i skolan. Trots detta bemästrar nästan inga arabisktalande personer de här ändelserna, och de anses allmänt vara den svåraste delen av den arabiska grammatiken. Om någon ombeds läsa en text högt läser de i regel utan ändelserna, som i (5 c), eventuellt med några få ändelser inslängda här och där.

Syntax

Ordföljd

Den grundläggande ordföljden i ett språk brukar beskrivas utifrån hur de tre huvudelementen i en sats ordnas. Svenska är till exempel ett SVO-språk vilket betyder att en typisk sats har ordföljden subjekt-verb-objekt (*Fatima skrev en bok*). Om man ändrar ordföljden till VSO

ändras betydelsen till en fråga (*Skrev Fatima en bok?*). Arabiska har två alternativa ordföljder: SVO (6 a), som på svenska, och VSO, med verbet först (6 b).

- (6) a. *Fāṭima katabat kitāban*
Fatima skrev bok
- b. *katabat Fāṭima kitāban*
skrev Fatima bok
'Fatima skrev en bok.'

Meningarna i exemplet har samma betydelse och är utbytbara mot varandra. Att sätta verbet först gör det inte till en fråga. För att bilda en ja/nej-fråga på arabiska lägger man i stället till ordet *hal* i början av meningen eller uttalar den med frågeintonation. Ordföljden VSO tenderar att användas när meningen är en del av en händelsekedja i en berättelse och SVO när det rör sig om en allmän beskrivning. هل

Verblösa "är-satser"

På arabiska används i regel inte något ord som motsvarar det svenska *är*. Detta ords funktion är att binda ihop två saker genom att fungera som ett likhetstecken mellan dem, exempelvis *Hon är språkvetare* eller *Jag är här*. Eftersom ordet är betydelsemässigt tomt saknas det i många språk, däribland arabiska. Svenska meningar som innehåller *är* kan ofta översättas ordagrant till arabiska om man bara tar bort *är*. Motsvarande arabiska meningar är en sorts enkla satser som saknar verb och som kan bestå av endast två ord:

- (7) a. *anā Aḥmad*
jag Aḥmad
'Jag är Ahmad.'
- b. *huwa fī bayrūt*
han i Beirut
'Han är i Beirut.'

- c. *kīf ḥāl-ak*
 hur läge-ditt
 'Hur är läget?' (levantinsk arabiska)

Ägandekonstruktioner

Alla språk behöver något sätt att uttrycka ägandeförhållande mellan två substantiv. I många språk görs detta genom att lägga till en grammatisk markör på den eller det som äger. På svenska läggs ändelsen *-s* till ägaren, och ägaren står framför det ägda (*bokens grammatikkapitel*). På arabiska skapas ett sådant ägandeförhållande genom att helt enkelt stapla två substantiv på varandra. Detta visar att det första ägs av det andra utan att detta markeras på något av orden. Denna konstruktion kallas för *genitivkonstruktion* eller *idāfa* efter den arabiska grammatiska termen. Konstruktionen används för konkret ägande men också för andra förhållanden mellan ord:

- (8) a. *kitāb Fāṭima*
 bok Fatima
 'Fatimas bok'
- b. *qawā'id al-lughā*
 grammatik BES-språk
 'språkets grammatik'

Ägandekonstruktionen används också för att kombinera två begrepp, där man på svenska använder sammansatta ord:

- (9) a. *kurat al-qadam*
 boll BES-foten
 'fotboll' [fotens boll]
- b. *maktabat al-jāmi'a*
 bibliotek BES-universitet
 'universitetsbiblioteket' [universitetets bibliotek]

Konstruktionen finns också i många mansnamn, ofta med ordet *‘abd* ’tjänare, slav’ som första led:

- (10) a. *‘abd Allāh*
tjänare Gud
’Guds tjänare’ (Abdallah)
- b. *‘abd al-‘azīz*
tjänare BES-älskade
’den älskades [Guds] tjänare’ (Abdelaziz)
- c. *‘alā’ al-dīn*
upphöjdhet BES-religion
’religionens upphöjdhet’ (Alladin)

Det är också vanligt med långa kedjor av ord som ”äger varandra”, till formen bara en rad av substantiv:

- (11) *matn kitāb ustādh al-‘arabiyya*
innehåll bok lärare BES-arabiska
’innehållet i arabiskalärarens bok’

Pronomenändelser

På arabiska tar de flesta pronomen formen av ändelser som läggs till andra ord. De läggs till

- substantiv, för att ange ägande

kitābu-nā vår bok

kitābu-hum deras bok

كتابنا
كتابهم

- verb, för att ange objekt

ya‘rifu-nā han känner oss

ya‘rifu-hum han känner dem

يعرفنا
يعرفهم

- prepositioner, för att ange prepositionsobjekt

ma‘-nā med oss

ma‘-hum med dem

معنا
معهم

Eftersom verb också böjs efter person (*yaktub* 'han skriver', *taktub* 'hon skriver' etc.) behövs inte pronomen för att ange subjekt. Pronomen som självständiga ord är därför bara obligatoriska i verblösa satser, som i (7 a) och (7 b) på sida 87.

Tilltalspartikel

- يا Arabiska har ett ord, *yā*, som används för att markera tilltal. Det läggs till före den man tilltalar, vare sig det är ett namn (*yā 'Āyisha!*), andra tilltalsformer (*yā duktūr!* 'doktor!') eller en förolämpning (*yā kalb!* 'din hund!'). Det används ofta när man ropar på någon eller tydligt vill påkalla någons uppmärksamhet. Ordet har ingen direkt översättning till svenska annat än med mycket ålderdomligt språk (*Oh, Ayisha!*).

Dialekternas grammatik

Det är en vida spridd uppfattning att standardarabiska är ett grammatiskt avancerat och komplicerat språk medan dialekterna är grammatiskt förklade och primitiva eller att de till och med saknar grammatik. Den här uppfattningen har sitt ursprung i att modersmålstalare har behövt lära sig standardarabiska som ett andraspråk och därmed har blivit medvetna om alla dess komplikationer. Däremot har de lärt sig sin dialekt intuitivt i barndomen och upplever den därför som enkel.

Även om det är svårt att jämföra graden av grammatisk komplexitet i olika språk (eftersom det finns ett oändligt antal sätt på vilket ett språk kan vara komplicerat) är det lätt att hitta grammatiska konstruktioner och fenomen i dialekterna som saknas i standardarabiska. Det följande är några exempel.

Aspektmarkörer

Standardarabiska har endast två grundläggande verbformer, en för dåtid och en för nutid och framtid. Detta ger begränsade möjligheter att göra noggranna betydelskillnader i tid, såsom progressiv, habituell eller perfektiv aspekt. På dialekterna markerar man sådana skillnader bland

annat med partiklar och förstavelser som läggs till verbet. Följande är exempel från olika dialekter där man har en partikel för att ange progressiv aspekt. Exempelmeningen är *Han håller på att studera* (jfr. engelska *he is studying*):

Damaskus	<i>‘am yedrus</i>
Marocko	<i>ka-yedrus</i>
Bagdad	<i>da-yedrus</i>
Kairo	<i>bi-yedrus</i>

Den damaskusarabiska formen *‘am yadrus* ’han studerar’ (håller på att studera just nu) kan till exempel kontrasteras mot *b-yedrus* ’han studerar’ (i allmänhet, är registrerad på en kurs). I standardarabiska finns inget grammatiskt sätt att göra en sådan distinktion.

Ägandepartikel

Ovan beskrevs hur man bildar ägandekonstruktioner i arabiska genom att placera två substantiv efter varandra. Utöver detta sätt att uttrycka ägande har de flesta dialekter ett bindeord, nämligen en ägandepartikel som placeras mellan den ägda och den ägande för att uttrycka förhållandet. Dialekter har olika ord för detta som alla fyller samma grammatiska funktion:

Riyadh	<i>ḥagg</i>
Bagdad	<i>māl</i>
Damaskus	<i>taba‘</i>
Kairo	<i>btā‘</i>
Rabat	<i>dyāl</i>
Tunis	<i>mtā‘</i>

حق
مال
تبع
بتاع
ديال
متاع

Ägandepartikeln används i regel bara för saker som man kan skiljas från, annars använder man den vanliga ägandekonstruktionen utan partikel, som i följande kairoarabiska exempel:

- (12) a. *el-iktāb btā^c el-rāgil*
 BES-bok ÄGANDE BES-man
 ’mannens bok’
- b. *rās el-rāgil*
 huvud BES-man
 ’mannens huvud’

Pronomenändelser

Som beskrevs ovan tar pronomen oftast formen av ändelser som läggs till andra ord. I några dialekter har detta system utvidgats till att användas också tillsammans med en del frågeord och adverb. Följande exempel är från damaskusarabiska:

كيفك؟	<i>kīf-ak?</i>	hur-du	[Hur står det till?]
وينك؟	<i>wēn-ak?</i>	var-du	[Var är du?]
لساتك	<i>lissāt-ak</i>	fortfarande-du	[du är fortfarande]
فيك	<i>fī-k</i>	kapabel-du	[du kan]

Vidare läsning

Glossering: Konventioner för glossering beskrivs i ”Leipzig Glossing Rules” (2015). Glosseringen i den här boken följer en förenklad version av dessa konventioner.

Standardarabisk grammatik: Ryding (2005) och Badawi m. fl. (2004) är utförliga referensgrammatikor. Wright (1898/2011) är standardverket för klassisk arabiska och bygger på äldre klassiska arabiska grammatikor.

Kasus- och modusändelser: Se Hallberg (2016, kapitel 4) och Uhlmann (2012) för en diskussion om dessa ändelsers roll i standardarabiska.

Dialekternas grammatik: Se *Vidare läsning* i kapitel 5 på s. 62.

Litteratur

- Al-Batal, M. (Red.). (2018). *Arabic as one language: Integrating dialect in the Arabic language curriculum*. Georgetown University Press.
- Albirini, A., & Benmamoun, E. (2014). Aspects of second-language transfer in the oral production of Egyptian and Palestinian heritage speakers. *International Journal of Bilingualism*, 18(3), 244–273. <https://doi.org/10.1177/1367006912441729>
- Albirini, A., Benmamoun, E., & Chakrani, B. (2013). Gender and number agreement in the oral production of Arabic heritage speakers. *Bilingualism: Language and Cognition*, 16(1), 1–18. <https://doi.org/10.1017/S1366728912000132>
- Alhawary, M. T. (2021). Arabic applied linguistics. I K. Ryding & D. Wilmsen (Red.), *The Cambridge handbook of Arabic linguistics* (s. 11–31). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108277327.002>
- ‘Alī, T. D. (2006). *An-nūr al-muḍīʿ*. Dār al-fikr.
- Alkhamees, A., Elabdali, R., & Walters, K. (2019). Destabilizing Arabic diglossia? I A. Khalfaoui & Y. A. Haddad (Red.), *Perspectives on Arabic linguistics XXXI, 2017* (s. 105–134). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sal.8.05alk>
- alQinai, J. B. S. (2015). Mediating punctuation in English Arabic translation. *Journal of Applied Linguistics and Professional Practice*, 5(1), 5–29. <https://doi.org/10.1558/japl.v5i1.5>
- Al-Wer, E. (2013). Sociolinguistics. I J. Owens (Red.), *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 244–263). Oxford University Press.
- Ambros, A. A. (1977). *Damascus Arabic*. Undena Publications.
- al-Aswāni, A. (2002). *Imārat ya‘qūbiyān*. American Univeristy in Cairo Press.
- Aswani, A. (2008). *Yacoubians hus* (T. Rooke, Övers.). Bonnier.

- Awad, D. (2015). The evolution of Arabic writing due to European influence: The case of punctuation. *Journal of Arabic and Islamic Studies*, 15, 117–136.
- Badawi, E.-S. M., Carter, M. G., & Gully, A. (2004). *Modern written Arabic: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Badawi, E.-S. M., & Hinds, M. (1986). *A dictionary of Egyptian Arabic*. Librairie du Liban.
- Behnstedt, P., & Woidich, M. (2013). Dialectology. I J. Owens (Red.), *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 300–325). Oxford University Press.
- Blanc, H. (1964). Stylistic variation in spoken Arabic: A sample of inter-dialectal educated conversation. I C. A. Ferguson (Red.), *Contributions to Arabic linguistics* (s. 79–156). Harvard University Press.
- Brustad, K., Al-Batal, M., & Al-Tonsi, A. (2019). *Alif Baa: Introduction to Arabic letters and sounds with website* (3. utg.). Georgetown University Press.
- Caubet, D. (1993). *L'arabe marocain*. Éditions Peeters.
- Chejne, A. G. (1969). *The Arabic language: Its role in history*. University of Minnesota Press.
- Clarity, B. E. (2003). *A dictionary of Iraqi Arabic: English-Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1964)
- Cowell, M. W. (2005). *A reference grammar of Syrian Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1964)
- Daniels, P. T. (2017). *An exploration of writing*. Equinox Publishing Ltd.
- Eisele, J. (2018). One path or multiple paths: Munther Younes on the Integrated Approach to Arabic instruction. *Al-ʿArabiyya*, 51, 1–23.
- Erwin, W. M. (2004). *A short reference grammar of Iraqi Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1963)
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325–340. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659702>
- Habash, N. Y. (2010). *Introduction to Arabic natural language processing*. Morgan & Claywood. <https://doi.org/10.2200/Soo277ED1Vo1Y201008HLT010>

- Hachimi, A. (2013). The Maghreb-Mashreq language ideology and the politics of identity in a globalized Arab world. *Journal of Sociolinguistics*, 17(3), 269–296. <https://doi.org/10.1111/josl.12037>
- Haeri, N. (2003). *Sacred language, ordinary people: Dilemmas of culture and politics in Egypt*. Palgrave Macmillan.
- Hallberg, A. (2016). *Case endings in Spoken Standard Arabic: Statistics, norms, and diversity in unscripted formal speech*. Lund University.
- Hallberg, A. (2022a). Principles of variation in the use of diacritics (*taškīl*) in Arabic books. *Language Sciences*, 93, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2022.101482>
- Hallberg, A. (2022b). Variation in the use of diacritics in modern typeset Standard Arabic: A theoretical and descriptive framework. *Arabica*, 69(3), 279–317. <https://doi.org/10.1163/15700585-12341640>
- Hallberg, A. (2023). Standard language ideology and prescriptivism in the Arabic-speaking world. I J. C. Beal, M. Lukač & R. Straaijer (Red.), *Routledge handbook of linguistic prescriptivism* (s. 287–303). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003095125-20>
- Harrell, R. S. (2010). *A short reference grammar of Moroccan Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1962)
- Hellmuth, S. (2013). Phonology. I J. Owens (Red.), *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 45–70). Oxford University Press.
- Hermena, E. W., & Reichle, E. D. (2020). Insights from the study of Arabic reading. *Language and Linguistics Compass*, 4(10), 1–16. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12400>
- Holes, C. (2004). *Modern Arabic: Structures, functions, and varieties*. Georgetown University Press.
- Holes, C. (2013). Orality, culture, and language. I J. Owens (Red.), *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 281–299). Oxford University Press.
- Holes, C. (Red.). (2018). *Arabic historical dialectology: Linguistic and sociolinguistic approaches*. Oxford University Press.
- Hudson, A. (2002). Outline of a theory of diglossia. *International Journal of the Sociology of Language*, 1–48.
- Høigilt, J., & Mejdell, G. (Red.). (2017). *The politics of written language in the Arab world*. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004346178>

- Ibrahim, M. H. (1986). Standard and prestige language: A problem in Arabic sociolinguistics. *Anthropological Linguistics*, 28(1), 115–126.
- Ingham, B. (1994). *Najdi Arabic: Central Arabian*. John Benjamins Publishing.
- The International phonetic alphabet*. (2020). International Phonetic Association. <https://www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart>
- Jastrow, O. (1980). *Handbuch der arabischen Dialekte* (W. Fischer & O. Jastrow, Red.).
- Jastrow, O. (2007). Das Spannungsfeld von Hochsprache und Dialekt im arabischen Raum. I *Sterben die Dialekte aus? Vorträge am Interdisziplinären Zentrum für Dialektforschung an der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg*. Munske, Horst Haider.
- Karlsson, O. (Red.). (2017). *Svenska skrivregler*. Liber.
- Kaye, A. S. (1996). Adaptions of Arabic script. I P. T. Daniels & W. Bright (Red.), *The world's writing systems* (s. 743–762). Oxford University Press.
- Khafaji, R. (2001). Punctuation marks in original Arabic texts. *Zeitschrift für Arabische Linguistik*, (40), 7–24.
- Leipzig glossing rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses*. (2015). Max Planck Institute, for Evolutionary Anthropology och Department of Linguistics. <https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf>
- Lentin, J. (2006). Damascus Arabic. I C. H. M. Versteegh (Red.), *Encyclopedia of Arabic language and linguistics* (s. 546–555, Vol. 4, Vol. 1). Brill.
- Mejdell, G. (2006). *Mixed styles in spoken Arabic in Egypt: Somewhere between order and chaos*. Brill.
- Mejdell, G. (2008). Is modern Fusha a 'standard' language? I Z. Ibrahim & S. A. M. Makhlouf (Red.), *Linguistics in an age of globalization: Perspectives on Arabic language and teaching* (s. 41–52). American University in Cairo Press.
- Mejdell, G. (2021). What is Formal Spoken Arabic? I K. Ryding & D. Wilmsen (Red.), *The Cambridge handbook of Arabic linguistics* (s. 199–

- 213). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108277327.010>
- Meletis, D. (2020). *The nature of writing: A theory of grapholinguistics*. Fluxus éditions. <https://doi.org/10.5167/uzh-198384>
- Milo, T. (2002). Arabic script and typography: A brief historical overview. I J. D. Berry (Red.), *Language culture type: International type design in the age of Unicode*. ATypI.
- Montrul, S. (2010). Current issues in heritage language acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 30, 3–23. <https://doi.org/10.1017/S0267190510000103>
- Myhill, J. (2014). The effect of diglossia on literacy in Arabic and other languages. I E. Saiegh-Haddad & R. M. Joshi (Red.), *Handbook of Arabic literacy: Insights and perspectives* (s. 197–223). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8545-7_9
- Nemeth, T. (Red.). (2023). *Arabic typography: History and practice*. Niggli.
- Owens, J. (Red.). (2013). *The Oxford handbook of Arabic linguistics*. Oxford University Press.
- Palfreyman, D., & Khalil, M. a. (2003). “A funky language for teenzz to use”: Representing Gulf Arabic in instant messaging. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 9(1).
- Parkvall, M. (2009). *Sveriges språk: Vem talar vad och var?* Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Parkvall, M. (2018, 31. maj). Arabiska Sveriges näst största modersmål. *Svenska Dagbladet*.
- Procházka, S. (2021). Arabic dialectology. I K. Ryding & D. Wilmsen (Red.), *The Cambridge handbook of Arabic linguistics* (s. 214–243). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108277327.011>
- Reichmuth, P. (2006). Transcription. I K. Versteegh (Red.), *Encyclopedia of Arabic language and linguistics* (s. 146–156, Vol. 4). Brill.
- Retsö, J. (2013). What is Arabic? I J. Owens (Red.), *The Oxford handbook of Arabic linguistics* (s. 433–450). Oxford University Press.
- Ryding, K. C. (2005). *A reference grammar of Modern Standard Arabic*. Cambridge University Press.
- al-Šabūnī, M. A. (2004). *Šafwat a.-tafāsīr*. al-Maktaba al-‘ašriyya.

- Saiegh-Haddad, E. (2022). A psycholinguistic-developmental approach to the study of reading in Arabic diglossia: Assumptions, methods, findings and educational implications. I E. Saiegh-Haddad, L. Laks & C. McBride (Red.), *Handbook of literacy in diglossia and in dialectal contexts* (s. 135–163). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80072-7_8
- Saiegh-Haddad, E., & Everatt, J. (2017). Early literacy education in Arabic. I N. Kucirkova, C. E. Snow, V. Grøver & C. McBride (Red.), *The Routledge international handbook of early literacy education: A contemporary guide to literacy teaching and interventions in a global context* (s. 185–199). Routledge.
- Saiegh-Haddad, E., & Henkin-Roitfarb, R. (2014). The structure of Arabic language and orthography. I E. Saiegh-Haddad & R. M. Joshi (Red.), *Handbook of Arabic literacy: Insights and perspectives* (s. 3–28). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8545-7_1
- Saiegh-Haddad, E., & Spolsky, B. (2014). Acquiring literacy in a diglossic context: Problems and prospects. I E. Saiegh-Haddad & R. M. Joshi (Red.), *Handbook of Arabic literacy: Insights and perspectives* (s. 225–240). Springer.
- Schulthies, B. (2015). Do you speak Arabic? Managing axes of adequation and difference in pan-arab talent programs. *Language & Communication*. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2014.10.010>
- Shendy, R. (2022). Learning to read in an “estranged” language: Arabic diglossia, child literacy, and the case for mother tongue-based education. *Creative Education*, 13(4), 1247–1301. <https://doi.org/10.4236/ce.2022.134077>
- S’hiri, S. (2002). Speak Arabic please!: Tunisian Arabic speakers’ linguistic accommodation to Middle Easterners. I A. Rouchdy (Red.), *Language contact and language conflict in Arabic: Variations on a sociolinguistic theme* (s. 149–174). RoutledgeCurzon.
- Sobelman, H., & Harrell, R. S. (2004). *A dictionary of Moroccan Arabic: English-Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1963)

- Stowasser, K., & Ani, M. (Red.). (2004). *A dictionary of Syrian Arabic: English-Arabic*. Georgetown University Press. (Originalarbete publicerat 1964)
- Uhlmann, A. J. (2012). Arabs and Arabic grammar instruction in Israeli universities: Alterity, alienation and dislocation. *Middle East Critique*, 21(1), 101–116. <https://doi.org/10.1080/19436149.2012.658499>
- Versteegh, K. (2001). *The Arabic language*. Edinburgh University Press.
- Versteegh, K. (2004). From Classical Arabic to the modern vernaculars. I G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan & S. Skopetas (Red.), *Morphology: An international handbook on inflection and word-formation* (s. 1740–1754, Vol. 2). de Gruyter.
- Versteegh, K. (Red.). (2006–2009). *Encyclopedia of Arabic language and linguistics* (Vol. 5). Brill.
- Versteegh, K. (2014). *The Arabic language* (2. utg.). Edinburgh University Press.
- Wahba, K. M., Taha, Z. A., & England, L. (Red.). (2006). *Handbook for Arabic language teaching professionals in the 21st century*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Watson, J. C. E. (2002). *The phonology and morphology of Arabic*. Oxford University Press.
- Woidich, M. (2006a). Cairo Arabic. I K. Versteegh (Red.), *Encyclopedia of Arabic language and linguistics* (s. 323–333, Vol. 1). Brill.
- Woidich, M. (2006b). *Das Kairenisch-Arabische: Eine Grammatik*. Harrassowitz.
- Wright, W. (2011). *A grammar of the Arabic language*. Cosimo. (Originalarbete publicerat 1898)

Tidigare publikationer i serien
ORIENTALIA ET AFRICANA GOTHOBURGENSIA

1. BERNHARD LEWIN. *Notes on Cabali: The Arabic dialect spoken by Alawis of "Jebel Ansariye"*. Göteborg 1969.
2. HEIKKI PALVA. *Studies in the Arabic dialect of the semi-nomadic el-Agarma Tribe (al-Balqa' District, Jordan)*. Göteborg 1976.
3. HEIKKI PALVA. *Narratives and poems from Hesban: Arabic texts recorded among the semi-nomadic el-Agarma Tribe (al-Balqa' District, Jordan)*. Göteborg 1978.
4. FATHI TALMOUDI. *The Arabic dialect of Susa (Tunisia)*. Göteborg 1980.
5. KERSTIN EKSELL HARNING. *The analytic genitive in the modern Arabic dialects*. Göteborg 1980.
6. FATHI TALMOUDI. *Texts in the Arabic dialect of Susa (Tunisia): Transcription, translation, notes and glossary*. Göteborg 1981.
7. JAN RETSÖ. *The finite passive voice in modern Arabic dialects*. Göteborg 1983.
8. FATHI TALMOUDI. *The diglossic situation in North Africa: A study of classical Arabic/dialectal Arabic diglossia with sample text in 'mixed Arabic'*. Göteborg 1984.
9. FATHI TALMOUDI. *A morphosemantic study of Romance verbs in the Arabic dialects of Tunis, Susa and Sfax: Part 1. Derived themes II, III, V, VI and X*. Göteborg 1986.
10. IGOR M. DIAKONOFF. *Archaic Myths of the Orient and the Occident*. Göteborg 1995.
11. TOR ULVING. *Dictionary of Old and Middle Chinese: Bernhard Karlgren's Grammata Serica Recensa Alphabetically Arranged*. Göteborg 1997.
12. SVEN-OLOF DAHLGREN. *Word order in Arabic*. Göteborg 1998.
13. JOUNI MAHO. *A comparative study of Bantu noun classes*. Göteborg 1999.

14. NORIKO THUNMAN. *Forbidden colors: essays on body and mind in the novels of Mishima Yukio*. Göteborg 1999.
15. ABDULAZIZ LODHI. *Oriental Influences in Swahili: A study in language and culture contacts*. Göteborg 2000.
16. PIA MOBERG. *Political turning points: rhetorical analyses of Japanese inauguration speeches*. Göteborg 2002.
17. JOUNI FILIP MAHO & BONNY SANDS. *The languages of Tanzania: A bibliography*. Göteborg 2003.
18. ANDERS CARLQVIST. *Treasures: Natural resources in Izumo Fudoki*. Göteborg 2005.
19. HELÉNE KAMMENSJÖ. *Discourse connectives in Arabic lecturing monologue*. Göteborg 2005.
20. MARTIN NORDEBERG. *The “good child” and nation-building in Japan: The first Japanese primary school reader*. Göteborg 2007.
21. HELENE FATIMA IDRIS. *Language use and language attitudes in Sudan: Sociolinguistic surveys in Nyala and Khartoum*. Göteborg 2008.
22. PERNILLA MYRNE. *Narrative, gender and authority in Abbasid literature on women*. Göteborg 2009.
23. MARIAM DALHOUMI. *Brotherly letters: A study of narrative, style, and themes in the correspondence of Moroccan and Tunisian male writers (20th century)*. Göteborg 2022.